

Marko Hrovat

ETIMOLOGIJA BESED TREBITI, ČREPINJE, ČREVA, TREBUH, CEV, ČRV IN ČERVENA (BARVA)

Summary

ETYMOLOGY OF THE WORDS

TREBITI, ČREPINJE, ČREVA, TREBUH, CEV, ČRV IN ČERVENA (COLOR)

This contribution is typical representation of basic conception that spreads widely from basic term to related or dependant words by fundamental researching. Thus beside etymological explanation of firstly planned word črvena, contribution also discuss words črepinje, trebiti, trebuh, čreva, cev in črv. It is obvious our predecessors used high level of common sense when forming words from resemblance to other thing, stuff or conception. To form a new word, they used a little adapted extant word for being clearly distinguished from basic source. So word trebiti (stub up, prune, grub up, root out) and iztrebek (excrement) derive from the term črepinje (shard), indicating broken prime stuff or stuff dispersed to small pieces. Bowels (čreva) are animal and human organ within the digestion (trebljenje) process flows, by other words, where food is re-forming to smaller pieces and absorption of nutrients is done. Remains of nutrients that body cannot consume are excrements (iztrebki) deposited in colon and excreted thru anus. The largest part of abdominal cavity is occupied by bowels (čreva), by which our predecessors simply named abdomen (trebuh). The bowels were wery useful material for different purposes and still are today. They were probably the first tubular material used by man, thus younger word cev (tube) derives from word čreva (bowels). By the similarity of annular shaped form of bowels and worms, the indigenous linguistic genius named worm (črv) by bowels (čreva), not vice versa, as it is evident from previous etymological discussed words. On the contrary as expected and as stated by leading linguists, črvena (red) color is not named by the worms (*Porphyrphora polonica*) from which the red color has been produced still in the 16 century, but from the red color of blood, which was initially called k̋rvena (bloody), that in the course of time was eventually softened to č̋rvena. Etymological researches in the Euro-Asian tract are based insufficiently on Slavic languages, especially on Slovene, that seems to be the genuine remain of the primary language once prevailing in Europe. Ignoring Slovene language the etymology science persists at a deadlock.

Uvod

Kako je jezik nastajal, se oblikoval in izgradil v celoto, ki smo jo podedovali od svojih prednikov? Bolj ko se odmikamo od nastanka praslovensčine, več je o tem napisanega, večje je število člankov in razpravljavcev, hkrati pa čedalje večji odmik sodobnega uma od čisto

preproste, kmečke pameti, ki je znala v enem stavku pojasniti, kar sodobna znanost ne zna v stotinah primerkov objavljenega gradiva, ki močno bremenijo police in družbena sredstva. Iz tega veje spoznanje, da denar ne more tlakovati poti resnici. Le preprosta modrost ima ključ od duri, za katerimi vodi pot do davnih začetkov našega izvora. Zakaj je to sploh pomembno? Zaradi vpogleda v delovanje stvarstva, ki se tudi na področju jezika ravna po nekih naravnih zakonitostih, ki pa jih danes ne poznamo več. Zaradi vpogleda v razvoj in potek dogodkov, ki so oblikovali današnje narode ter zaradi tega, da se bomo lahko zavedali, kdo sploh smo in kam vodi zakrita prihodnost. S to študijo bom, upam, prispeval delček k začetku drugačnega pogleda in razumevanja na etimološko prepletenost in soodvisnost, ki jo lahko zaobjamemo le s širokim pogledom na obravnavane problematike.

Sodobna jezikoslovna znanost zelo malo, ali sploh ne upošteva odklonov znakovnega zapisa istega glasu ali obratno, uporabo iste črke za različne glasove, uporabo različnih črk za isti glas v različnih kulturnih območjih, zamiranje črk, itd. Poleg tega pa ostaja vse preveč primerov, ko sta domišljija 19. stoletja in slovanska gorečnost položili znanstvene temelje tezam v jezikoslovlju, npr. uvedbi mehčanega L in N, ki ga slovenski izobraženci tega časa nikakor niso uspeli zaznavali, ampak so se šele s pomočjo »strokovnjakov« učili razlikovati ga od navadnega L. Ker razlike med fantomskim in običajnim glasom niso bili sposobni zaznati, so svojo pogosto zadrego prikrivali tako, da so raje širokopotezno LJ-kali ter pri tem zagrešili mnogo nesmislov, kot je Spljit, Meteljko, ipd. Posledice uvedbe na tisoče LJ-jev in NJ-jev, ki jih v slovenščini nikdar ni bilo, pa se še vedno »znanstveno« bohotijo naprej. Slovence se uči domnevno pravilnega izgovora besed: nedelja, peljati, valjati, postelja, ipd., ob tem pa jim je zamolčano, da gre za slovenskemu jeziku tuje oblike in da se v resnici širi uničevanje slovenščine.

Dokler pa se stvari ne uredijo in postavijo na mesta, kamor spadajo, toliko časa bomo vedno znova in znova utirali pot proti navidezni resnici in se šele po dolgi naporni poti zavedli, da smo zašli v privid puščave. Prvi korak na križišču razpotja je zavedanje, da so razlage o izvoru mnogih sodobnih jezikov zgrajene tudi na lažeh, potvorbah in zatiranjih. Taki so v bistvu vsi »veliki« jeziki, ki so iz pozicije vladajoče moči na tiho prekrili stare jezike. Avstrija, ki je imela nekdanj pretežno slovenski značaj, danes to prikriva in izničuje. Podobno je bilo v vzhodni Nemčiji. Izstopajoč je primer romunščine. Na večini ozemlja današnje Romunije se je v uradnih državnih in cerkvenih spisih še v 17.-18. stol. uporabljala stara slovenščina, nato pa so s prevlado ene skupine nad drugo, začeli slovenske besede na silo izrinjati in jih nadomeščati z romanskimi, ki jih prej niti poznali niso. Potem je tu češčina, ki je začela v 15.-16. stol. slovenske besede spreminati, pozneje pa jih preko knjižnega jezika vsilevati Slovakom, kar je poglobilni razlog, da je danes slovaščina bližje češčini kot slovenščini. Bolgarščina je prevzela ogromno, do 40 % ruskih besed. In nenazadnje je bila slovenščina v zadnjih 150 letih močno balkanizirana ter nasilno in nestrokovno vtirjena iz zahodne v južno smer.

V sodobnem času pa je treba upoštevati še, da je že sam slovnični zapis vzrok za postopno spremembo izgovora širokih množic, ki morda nima veliko skupnega s prvotno izgovorjavo npr. съкъдънь → skedenj. Potem je treba paziti na podtaknjene tujke, ki so se s skrbnim medijskim in šolskim serviranjem že tako udomačile, da večina sploh več ne ve,

da gre za neslovenske besede. Tuje besede kot npr. srbska soba, namesto slovensko izba in žep namesto varžet, pa izmišljen lišček namesto štiglic ter lovec in stolp namesto starega pristno slovenskega jager in turn, se v resnicoljubnih etimoloških raziskavah ne morejo obravnavati! Ko je Cankar spoznal, da so balkanisti na silo uvedli besedo soba, slovensko izbo pa postavili na stranski tir, je pisal samo še izba. Številne srbske in druge slovanske besede, so v slovenščino nepremišljeno prevzemali slovenski slavisti, pristno domače pa, misleč, da gre za germanizme, zatirali.

Pri etimoloških primerjavah temelječih na slovarjih, tudi na sanskrtu, gre za pravopisne oblike prisilne standardizacije jezikov in ne za fonemske zapise, ki bi natančneje pokazali sorodnost primerjanih besed. Posebej dobro bi še bilo, če bi se v jezikih ohranile številne stare narečne oblike. Žal je veliko že pokopanega. Lahko pa se potrudimo in poskušamo iz ostankov pogorišča sklepati, kakšna je bila prvotna stavba. V prispevku je potrebno izraza Slovani, slovansko razumeti kot izraz za »sodobno« poimenovanje narodov sorodnega jezika, ki se je začel uporabljati šele od 19. stol. naprej. Za opredelitev vsaj v ostankih, pred 19. stol. še enotne etnije in jezika, pa so uporabljane besede slovenski, Sloveni, ki so jih postopoma prekrili ali vsrkali Rusi, Ukrajinci, Poljaki, Čehi, Hrvati, Srbi, Bolgari, Nemci, Italijani, Madžari, Romuni, Albanci, Grki in Turki.

TREBITI

Po splošnem ljudskem razumevanju glagol trebiti označuje čiščenje, prebiranje in odstranjevanje nekoristnih stvari od koristnih. Otrebiti fižol pomeni izločiti neužiten fižol ter druge delce in umazanijo od užitnega fižola, podobno pomeni otrebiti zelenjavo ipd. Priponska zloženska zobotrebec < *zob- + -treb- + -ec je priprava namenjena čiščenju ostankov hrane, predvsem ostankov mesa, med zobmi. Trebiti kamenje s travnika pomeni odstranjevati kamenje s travnika. Dovršni glagol iztrebiti, npr. podgane, pomeni uničiti jih tako, da na območju delovanja ne bo prisoten niti en primerek te vrste več. Čebele v panju se vso zimo ne iztrebljajo, pač pa trebljenje opravijo le zunaj panja, ob prvih izlêtih v februarju ali marcu, ko jih prvi topli žarki izvabijo na plano. Samoglasnik iztrebek < iz- + -treb- + -ek (pl.) iztrebki, je glagolniška tvorba s predponskim obrazilom iz glagola trebiti. Nanaša se na ostanke predelane hrane, ki jo živali in človek izločajo iz telesa.

Navedbe iz obstoječih etimoloških slovarjev:

(slovenski): trébiti (Snoj): sorodno ali enako je stcs. istrébiti 'očistiti', csl. trébiti 'čistiti, krčiti gozd', rus. terebitŭ 'puliti, trgati, skubsti', češ. tříbit 'plemenititi, čistiti, trebiti'. Psl. terbíti 'čistiti, krčiti' je sorodno s stir. trebaid 'orje, naseljuje', kar je razvidno iz ide. baze *terb-, ki je sorodna s *trej̥b-, ta pa je znana v gr. trībō 'drgnem, manem, zmeljem', tríbos 'uhojena pot'. Navedeni ide. bazi sta domnevno sorodni z bazo *terh₁- 'tretí, meti, drgniti, vrtati'.¹

trébiti (Bezljaj): 'purgare in krčiti gozd, roden', nar.slv. tr̥bit (Ravne pri Boh. Bistrici) kaže na inf. *trebíti; perfekta iztrebiti 'očistiti, izkrčiti', iztrebiti se 'cacare in iztisniti placento', natrebiti in otrebiti 'očistiti (nepotrebne)', otrebiti se 'iztrebiti se', potrebiti

'počistiti', trêbež 'čiščenje nepotrebnega, krčenje (gozda), rovt, krčevina, odpadlo sadje, otrebek, placenta; delavec, ki trebi trsje', trebôvje, trebišče, trebnik 'krčevina', trebežina 'das Weggeklaubte', trebežnica (tolm.), trêbežnica (jvzh. štaj.) 'rovnica', trebilo 'orodje za trebljenje', trêbek in trebilnik 'majhno trebilo', trebír 'kar se iztrebi', trebíč, trêbec, trebáč, trebník 'kdor trebi', iztrêb, iztrêba 'očistek', iztrebí, iztrebíne, otrêba, potrêba, potrêbi (pl.) 'placenta', otrêbek 'odpadek pri trebljenju (solate, zelja ipd.); iztrebek, placenta', otrêbež 'das Klauberig', otrebína 'otrebek', zobotrêbec, zobotrêbnica 'Zahnstocher'; v 16. stol.: trebijo, istrebíti, ífstrebíti, ífstreblenu, trebiti; v 18. stol.: otrebiti, otreibiti, potrebiti, ftrebiti, trebiti, trebem, treibim; Prim. stcs. istrêbiti, istrêbljati 'purgare', stcs. istrêbiti se in cst. trêbiti 'corrigi', csl. trêbъ 'purgamentum', čak. trîbîti, trîbiš 'lupiti (krompir), čistiti (gnile dele sadežev)', mk. trebi 'trebiti', blg. trêbja, rus. terebítъ 'krčiti, trebiti, puliti, trgati', rus. téreb 'krčevina, rovt', šol. terebá 'travniki, polja', ukr. terebýty 'čistiti, luščiti', blr. cerabícъ, cjarêbiš 'čistiti gozd, krčítitrebiti (perje, o pticah), trgati, ruvati', pol. trzebić 'krčiti (gozd), ruvati, čistiti, iztrebljati, skopiti', češ. třibiti 'plemenititi, čistiti, trebiti', glž. trjebíć 'čistiti, krčiti (gozd), skopiti (perutnino)', dlž. trjebíš 'krčiti (gozd), skopiti (živino)'. Psl. *terebíti, *terbiš 'trebiti, čistiti, krčiti gozd' je denom. od *terbъ, *terbǎ 'čiščenje, trebljenje' (slv. trêba 'čiščenje'), kar izvajajo iz ide. *terh-bó-/-bǎ-, tvorbe iz baze *terh- 'treti, drgniti, vrtati', ki je primerljiva z gr. τριβος 'steza, cesta', τριβή 'trenje, drgnjenje', lat. tribulum 'cepec, orodje za mlačev' iz baze *treih-. S sufiksom z -b-je morda še stir. trebaid 'orati, naseljevati', vendar to verjetneje spada k srir. treb 'hiša' iz ide. *treb-, trb- 'zgradba'.²

(češki): třibiti: čistiti, zlasti v starejši dobi pri mlačanju zrna, v novejši češčini je ta beseda v izumiranju. Sicer pri Slovanih v glavnem pomeni čistiti polje in gozd tj. odstranjevati z njih neužitne ali nekoristne rastline s koreninami vred. Zdi pa se, da se je izraz prenesel tudi na odstranjevanje plev iz zrnja in odstranjevanje živalskih škodljivcev. Drugoten pomen iz rezati, je bil prenešen na kastriranje živali. V narečjih s pripono s- znotraj besede pa z je prišlo do nadaljnjih sprememb v: mor. střízbit sa, stč. hvězda sě triebt 'zvezda se trebi', v pomenu padajoča zvezda (meteorit). Tudi krava po otežitvi se strebi. Strus. terebit i skoty 'kastirati vole', blr. trebja 'čistiti, opleti, obirati (solato, zelenjavo), krtačiti (volno)', glž. trejbić 'izrezati', ukr. terebyty 'izrezati, lupiti, luščiti'.³

Kritična presoja:

Z besedo trebiti označujemo dejavnost odstranjevanja stvari, npr. plevela, trave, drevja, slabših delov zelenjave, smeti, blata, kamenja, ipd., ven oz. stran iz lege ali iz snovi v kateri se nahaja. Z odstranitvijo neuporabnih delov od preostale snovi, ki jo želimo ohraniti, le ta postane čistejša, brez prisotnosti neželenih primesi. Pojav pogostega prehoda zobnega zapornika /t/ > /d/ ali obratno, kaže neposredno povezavo med morfemoma *treb-* in *drob-* ter iz njiju izpeljani glagolski tvorbi *trebiti* in *drobiti* (drgniti, tretí, mleti). Z drgnjenjem, tretjem, mletjem se zrnje spremeni v moko, torej v drugo snov, s čemer prvotna, neželena snov (zrnje) preneha obstajati, ker je bila iz-*treb-*ljena, (i)z-*drob-*ljena, strta v želeno snov, v moko. V kolikor se pred mletjem odstrani ovoj zrna ali luščine (se otrebi), te, neželene ostanke zrnja imenujemo otrobi. Samostalniška tvorba otrobi < o- + -trob- + -i, izhaja iz glagolske podstave o-*treb-*i, ki je prešla s substitucijo samoglasnika /e/ > /o/.

Za razkritje geneze besede *trebiti*, morfemskega razvoja, njene prvotne semantike, soodvisnosti in sorodnosti z drugimi besedami, se je potrebno pomakniti nekaj razvojnih stopenj v preteklost. Besedi *trebiti* in *drobiti* imata sicer danes različna pomena, toda njun izvor je potrebno iskati v skupnem korenskem predniku, iz katerega poleg navedenih dveh izhaja tudi beseda *treči*. Skupni stični prednik vseh treh izrazov je starševski koren **tr̥rb̥-*. Pričakovati bi bilo, da imajo besede *treči*, *trebiti* in *drobiti* sorodne fonetične, grafemske in semantične povezave. Podobnost prvih dveh lastnosti je razvidna pri vseh treh besedah, najbližja svojemu predniku pa je beseda *trebiti*. Polglasnik *ь* je z vidika fonetike, že celotno pot razvoja sestavni del soglasniškega para <tr> [tr̥]. Ta je bil še v 19. stol. predstavljen z grafemom <e>, npr.: Terst [T̥rst], Terzin [T̥rzin], kert [k̥rt], itd., s poznejšimi slovničnimi reformami pa je bil pretežno ukinjen, kar je vodilo v zapis Trst, Trzin, krt in od tod do zapisa besede *trebiti* [tr̥rebiti] < terebiti. Pri starševskem fonemskem paru /b̥/ pa je prišlo do metateze /b̥/ > /ɫb̥/. V dveh primerih je /ɫb̥/ prešel v /e/: [ɫb̥] > [eb], v enem primeru pa v /o/: [ɫb̥] > [ob]. Tako so se dediči starševskega korena **tr̥rb̥-* razvili v:

- treči: **tr̥rb̥-* > **tr̥r̥b̥-* > **tr̥re-* > [tr̥reči],
 trebiti: **tr̥rb̥-* > **tr̥r̥b̥b-* > **tr̥reb-* > [tr̥rebiti] in
 drobiti: **tr̥rb̥-* > **d̥r̥rb̥-* > **d̥r̥r̥b̥b-* > **d̥r̥rob-* [d̥r̥robiti].

V prvem primeru je prišlo do kontrakcije ali zamrtja ustničnega zapornika /b/, pri slednjem je prešel (substituiral) zobni zapornik /t/ > /d/.

Sorodnost vseh treh besed, kot je razvidno iz primerjave, potrjuje tudi semantika:

- treči⁴: – s silo ali pritiskom delati, da kaj ni več celo
 – premikati kaj sem in tja po površini in pri tem močno pritiskati nanjo
 – odstranjevati olesenelo steblo od ličja
 – gnesti se
- trebiti⁵: – odstranjevati odvečno iz česa
 – povzročati, delati, da kaj na določenem mestu ne obstaja več
 – iztrebljati se
- drobiti⁶: – delati iz česa majhne, drobne dele
 – deliti, lomiti, cepiti
 – delati kaj manj trdno, močno

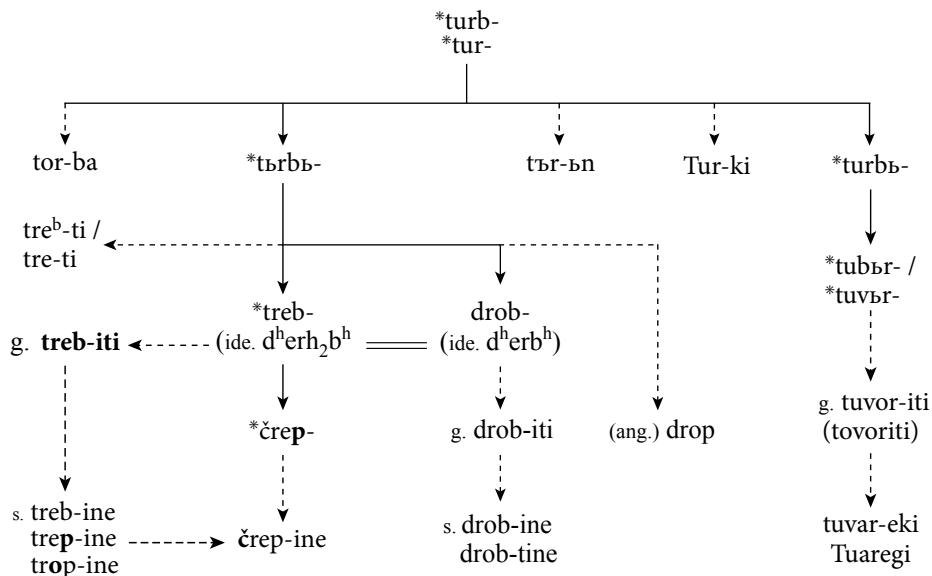
Skupni semantični imenovalci vseh treh besed so izrazi, ki se uporabljajo za označevanje usmerjene sile v obliki pritiskanja, udarjanja, ritja, odtrivanja, porivanja, vlečenja, zamahovanja, tolčenja, sekanja, ipd. Tudi po slovenskem etimološkem slovarju (Snoj), besedi *trebiti* in *drobiti* izhajata iz iste ide. osnove: *d^herh₂b^h* in *d^herb^h*, kar nedvomno kaže na njun soroden izvor.

Vse tri obravnavane besede so tipično zastopane v slovanskih jezikih, z redkimi izjemami, zato je za uspešno etimološko razrešitev primerno večjo pozornost usmeriti iz skupnega ide. besedišča na slovanski substrat. Beseda *drobiti* se v neslovanskih jezikih nahaja le v dveh primerih in sicer v snrd. drepa 'udariti, ubiti' in v že precej odstopajoči tvorjenki stvn. treffan 'udariti, zadeti'.⁷ Obe se semantično povezujeta s silo, tako kot

zgoraj obravnavane besede in kažeta na to, da sta v germansko jezikovno skupino zašli kot slovanski izposojenki. Poleg teh dveh pa je treba omeniti še ang. besedo *drop* 'kaplja, padec, odpadlo sadje ali zrnje, kapljati, pasti, spustiti, prenehati, zrušiti se, umreti, opustiti, itd.',⁸ ki je fonetično v nekaterih primerih enaka slovenskim tvorjenkam korena **drob-* [**drop-*] npr. *drobtina* [*drop-tina*]. Ta označuje droben majhen delec snovi, ki pri delitvi oz. drobljenju (krušenju) neke večje stvari, npr. kruha na manjše kose, običajno nenamerno odpade kot nepomemben ostanek dol, na tla, ali na podstavljeno podlago. Semantično sta zgovorni tudi kolokaciji: ona drobi 'oznaka načina hoje s kratkimi koraki' in dež drobi 'če rahlo pada dež', zato ni nemogoče, da ang. *drop*, ki označuje padec, nekaj kar pada (kaplja), nekaj odpadlega (umrlo, opuščeno, prenehano), odpadlega od celote (sadje iz drevja, zrnje), izhaja iz slovenskega korena **drob-*, še posebno ker sta besedi fonetično enaki, semantično pa se v večjem delu prekrivata. Z upoštevanjem sinonimskega razvoja oz. odklona besede od prvotnega pomenskega jedra, je z veliko verjetnostjo mogoče trditi, da ang. beseda *drop* izhaja iz slovenskega korena **drob-*, prav tako nem. *Tropfen*, ki zavzema revnejši pomenski obseg. Angleška beseda *drop* izhaja bodisi da iz nemške oblike *Tropfen* < **trop-*, bodisi obe neodvisno izvirata iz jezika Slovenov oz. staroselskih prednikov.

Za dodatno potrditev pravilnosti zgoraj obrazloženih izvajanj iz starševske korenske tvorbe **ṭurb̥-*, je potrebno preiskati tudi njeno sosedstvo ter iz primerjanih besed ugotoviti njihovo stično semantično in grafemsko podstavo.

Raziskava vodi do besed *torba*, *trn* in *Turki*, preko korena **ṭurb̥-* pa še do besed *tovor*, *tovoriti* z izpeljankami, ki so sorodne že raziskovanemu korenu **ṭurb̥-*. Navedene besedne forme so razvidno grafemsko sorodne, medtem ko je njihova semantična istorodnost zakrita in premalo jasna, zato je treba pomoč poiskati v njihovem skupnem predniku. Tega

Slika 1: Geneza besede *trebiti* (g. = glagol, s. = samostalnik)

najdemo v korenu *turb- in njegovi asimilirani obliki *tur-. Prehod iz soglasniškega para [rb] / [rv] > [r] redko [b] ali obratno je razviden iz nekaj primerov, npr.:

obita > **orbita**: lat. orbita iz slv. obita je glagolnik iz glagola obiti, narediti obod, obhod. **tesarba** < **tesarstvo**: glagolnik od tesati je tesarba, namesto nenavadno zvencečega tesara. **drveti** > **dreti**: zelo sorodna pojma. Drava je dobila ime po svoji deroči naravi.

mrva > **mra**: mrva je pokošena, ne več živa, umrla trava. Podobno stir. mra 'neživ, mrtev'. **verva** > **vera**: starejše vervati in verva, danes verovati, vera.

treti > **trebiti**: iz **trti** [tr̥ti] > **tr̥biti** [tr̥biti]

borben > **bojen**: r mehčan v j.

korica > **korbica**: korica verjetno prvotno košarica iz lubja.

V knjižni slovenščini je besed izhajajočih iz korena *tur- malo. Take besede so tūr 'tvor, gnojni / podkožni tūr' in 'izumrlo divje govedo', túra 'pot, navadno daljša in napornejša pot opravljena peš ali s prevoznim sredstvom', túravost 'področje privzdignjenih izrastkov', strnišče 'štrleča stebila po žetvi, neobrita brada', trn 'bodica, koničasti izrastek', štór 'štrleči ostanek debela po sečnji', štr̥cel (slk. štrcelj) 'krajši ostanek odrezane celote ali štrlečina' in kot zanimivost še tehnični izraz túraža 'povezano s hitrostjo', katere osnova je verjetno staroselska. Poleg teh pa je potrebno upoštevati še besede: túriti / tōriti 'prenašati, prevažati, premikati', podtúriti 'nekaj podtakniti, prenesti', túrn 'nekaj izstopajočega, špičastega, zvonik, stolp', turje 'špičasto vrhovje', tírati 'gnati', pretírati 'pregnati, izgnati',⁹ pretiravati 'iti preko običajne mere', térati 'priganjati, vzpodbujati, poditi', tréskati 's silo, močno udarjati iz ene v drugo smer', trlica 'zelo suh, špičast človek', trésti se 'drgetáti, zelo hitro nehote premikati telo ali del telesa', štr̥cniti 'brizgniti v zrak', štrik 'vrv', ipd.

Besede stare cerkvene slovenščine, katerim skupen je koren *tur- / *t̥r- pa so: taur̥ in tur̥ '(lat. taurus) bik, tur' str. 984 in 1015, tr̥sa '(lat. seta) kocina, ščetina' str. 1008, tr̥n̥p '(lat. spina) trn' str. 1007, tr̥n̥ije '(lat. spina) trnje' str. 1007, tirati '(lat. fricare) tretí, drgniti (tirati)' str. 990, trjaskati '(lat. strepitum) treskati' str. 1012, trjask̥ '(lat. fragor) tresk' str. 1012, trjasieti '(lat. percutere) tresniti' str. 1012, tjariati '(lat. sectari) slediti, terati' str. 1024, terati '(lat. persecutio) terjati, tirjati (dolg, koga)' str. 1012, tur̥ in turin̥ '(lat. tyrus / tyrius) železni obroč na lesenem kolesu' str. 1016 in 1029, tovar̥ '(lat. merx, facultates) tovor, tovoriti / voziti (blago, surovine, dobrine)' str. 994, tr̥iti '(lat. terere) odpad' str. 1008, trjabiti '(lat. purgare) trebiti, čistiti' str. 1010, trjaba '(lat. negotium) žrtvovanje' str. 1010, trjabište in trjabištnik̥ '(lat. delubrum) svetišče, znamenje' str. 1010, tv̥g̥ilo '(lat. firmamentum) podpornik, opornik' str. 986, tv̥or̥ '(lat. habitus corporis) (pokončna) drža telesa' str. 985, trašta '(lat. vallum) zid, utrdba' str. 999, tv̥g̥don̥ig̥n̥ '(lat. turrubus munitus) stražni stolp' str. 986, tv̥g̥ini, tv̥g̥d̥ in tv̥g̥d̥jal̥ '(lat. munimentum) utrdba, trdnjava' str. 986, trjamic̥, teremic̥ in trjam̥ '(lat. turris) stolp' str. 1012, trjam̥s̥, terem̥s̥, trjam̥čsk̥ in terem̥českimi '(lat. turris, domus) stolp, dom' str. 1012, tirovati '(lat. manere) bivati' str. 990, tv̥g̥dina '(lat. firmitas) trdnost, čvrstost' str. 986, tv̥g̥do '(lat. firmiter) trdo' str. 986, tv̥g̥d̥ '(lat. firmus) trd' str. 986 in drugi primeri iz *t- / *d- z izpeljankami.¹⁰

Večina navedenih izrazov se nanaša na: nekaj izraslega, izstopajočega ali dvignjenega; na udarjanje, priganjanje, hitrost, silo, pot, premikanje in prenašanje. Kakšna pa je

podobnost s sorodnimi besedami v sanskrtu? Besedi mehčani iz /r/ > /j/ sta: túj 'udarec, zadeti, poriniti, potisniti' in tújya 'porinjen, priganjan'. Besede grafemsko bližje izrazu tur pa so: túmra 'močan', tur (tvar) in turv 'hiteti, porivati, riniti, teči, pot, potovanje, hitra kretnja, premik, zagon', tutorti 'teči, hiteti, drveti, pot, potovanje, hitro potovati, premik, voziti, pluti', turyate (deležnik ráyat) 'porivati, riniti, potisniti, teči, premik', tütürshati 'prizadevati si potisniti naprej', tárturāṇa 'hiteti, udarjati', túr 'dirkati, tekmovati, osvojiti, povišati', túram 'hitro', túra 'hitro, voljno, urno, takoj, močan, silen, prekomeren, obilen in številne izpeljanke v zvezi s konjem', turāga 'konj, kobila', turāṇa, turānya in turi (tuli) 'hiter, nagel, brz', turī 'hitro sem in tja se premikati, voziti, potovati sem in tja', Turaka in Turushaka 'Turki'.¹¹ Te besede imajo podoben pomen kot slovenske in stcs. besede in sicer se nanašajo na: udarjanje, silo, pot, premikanje, hitrost, na konja z bogatimi izpeljankami in na Turke. Razen pomena konj, je sanskrska substratna semantika besed izhajajočih iz korena *tur- / *turb- v osnovi enaka slovenski, kar dokazuje tesno povezanost teh dveh jezikov.

Kakšna je povezava slv. besed trn, turn, štrleti, štor, štrcel (slk. štrcelj), štrcniti, štrik in strnišče, s ssk. besedam izhajajočimi iz istega korena *tur-, vendar s pomeni poriniti, riniti, potisniti, premik, zagon, ipd.? Menim, da so za poimenovanje navedenih pomenov bile uporabljene tvorjenke besed trn in turn 'špičast vrh', ki so najbližje korenu *tur-. Zakaj? Stvari poimenovane iz tvorjenk trn in turn, s svojo pojavo štrlijo iz ravnine navzgor, gledano pravokotno na navpično ploskev, pa naprej. Glede na nepremično okolico, štrljenje oz. usmerjenost navzgor ali naprej, ustvarja vidni vtis rinjenja, rivanja, potiskanja, premikanja, zagona navzgor oz. naprej. Podobno neposredno vidno usmerjenost izkazuje túr 'tvor, gnojni / podkožni túr'. Zrdava koža je ravna ploskev. Področje kože, kjer se je razvila bakterijska okužba, pa se iz ravnine štrleče dvigne v obliki tura navzgor oz. naprej. Podkožni tur je lep primer, pri kateremu se pomeni: poriniti, riniti, potisniti, premik in zagon, neposredno, vidno izrazijo. Iz pojmov riniti naprej, potiskati, premikati ipd., so se tvorjenke iz korena *tur- verjetno sčasoma razširile še na pomene: hitrost, pot, potovanje, hitra kretnja, teči, priganjati, hiteti, drveti, voziti, pluti, ipd. Primerjaj sanskrske besede tur (tvar) in turv 'hiteti, porivati, riniti, teči, pot, potovanje, hitra kretnja, premik, zagon' in turyate 'porivati, riniti, potisniti, teči, premik' (glej še tutorti, tütürshati, tárturāṇa, túr) ter stcs. besed turъ in turinъ 'železni obroč na lesenem kolesu', katerega pomen je prav tako povezan s premikom, zagonom, obratom, tekom, potjo, itd. in še stcs. besedo tovarъ 'tovor, tovoriti, voziti'.

Pozornost vzbujajoči sta besedi túra in turāga, ki pomenita konja, v izpeljankah s pridevnikom túra- pa še lepo število različnih tvorjenk. V slovenščini in drugih slovanskih jezikih je beseda za konja popolnoma drugačna. Slovenske besede kljúse, žrébe, fúks, galop, íraha, hrzati, kopito, šimel in vránec,¹² grafemsko niso sorodne sanskrtski besedi túra 'konj', zato je upravičeno sklepanje, da je idiom kônj v teh dveh jezikih nastal šele po ločitvi genske haploskupine R1a na dva dela, ki ju danes poznamo kot slovansko in indijsko jezikovno skupino. Do razselitve dela haploskupine R1a, ta je značilno slovanska, je proti indijski podcelini in s tem do ločitve od jedra skupine, po dosedaj znanih podatkih prišlo v več valovih. Pred cca. 12, 7 in 4000 leti.¹³ Na tej podlagi je mogoče sklepati, da je pri obeh jezikovnih skupinah do uporabe konj najverjetneje prišlo, bodisi šele po zadnji

ločitvi pred 4000 leti, bodisi je v eni od skupin prevladala nova beseda. Slednje je manj verjetno, spričo izostanka vsaj kakšnega jezikovnega relikta.

Besede za slv. konj med jeziki osrednje in vzhodne Evrope ter med starimi evropskimi jeziki so naslednje:¹⁴

- slovanski: blr. *конь*, blg. *kon*, pišov; češ. *kůň*, mk. *коњ*, pol. *koń*, rus. *лошадь*, *конь*, *konnica*; svk. *kôň*, *herák*; srb. *коњ*, ukr. *кінь*, *žerebec*
- sosednji: alb. *kalë*, *kaluç*; est. *hobune*, *hobu*; fin. *hevonnen*, *ratsuväki*; grz. *sats'khenosno*, let. *zirgs*, *āži*; lit. *arklys*, *žirgas* (prim. slv. *žrebec*), *ožys*; mdž. *ió*, *lovas*, *oiger*; rum. *cal*, *armăsar*, *șevalet*; švd. *häst*, *hingst*
- starejši: bsk. *zaldi*, vlž. *ceffyl*
- mlajši: gr. *ἄλογο*, *ἵππος*; lat. *equus*, *equos*, *ecus*, *quadrupedans*

Razvidno je, da ves slovanski svet rabi besedo *kon*, le slovenščina spremenjeno besedo *konj* < *kon*. Upošteva je to umetno anomalijo je enotna slovanska beseda *kon*. Tisti, ki imajo zapis bližji izgovoru pišejo *конь*, pri ostalih se beseda *kon* [*конь*] izgovori enako, kot pri tistih, ki polglasnik zapišejo, saj brez njega izgovor nobenega soglasnika ni mogoč. Nemci bi [*конь*] zapisali kot *konn*, ker gre pri končnem /*ь*/, posebej če je polglasnik dolg, za slušni vtis razvlečenega [n]. Več o tem je zapisano v poglavju Kritična presoja, pri etimologiji besede črv. Od sosednjih jezikov je zanimiva večina njih, zaradi možnega sorodstva s slovansko besedo *kon*. Tako morda alb. *kalë* < *ka(l)* < *kan* < *kon*. Pozornost vzbudita sorodni est. *hobune* in fin. *hevonnen*, ki izhajata iz iste osnove, iz katere sta se odmaknili z vplivanjem betacizma in substitucije dveh soglasnikov: *hobun-* > *hevon-*, obe dve pa sta najverjetneje tvorjenki iz staroslovenske različice *koun* [*kownь*] > [*hovunь*] > *hobun*. Podobno je v grz. *sats'khenosno* videti slovensko osnovo: *sats'-khen-osno* < **ken-* < slv. *kon*. Besedo *žrebec* je slutiti v let. *zirgs* in lit. *žirgas*, v let. *āži* pa ježo, jezdit. Pozornost pritegne švd. *hingst*, ki bi lahko tudi bila v daljnem sorodstvu s slv. *kon* oz. ukr. *kin* > *hin*-? Od mlajših, deloma umetnih jezikov je zanimiva lat. *quadrupedans*, ki kaže na sorodnost z ven. *jeku-petaris*, s podstavo *jeku-* / *jehu-* < slv. **jah-* > *jahati* oz. rus. **jeh-* > *jehaty* 'jahati, iti, potovati, voziti'.

Ključ do povezave med ssk. besedama *túra* in *turága* 'konj' je apelativ turki, katerega razrešitev je izjemno prepletena in zamotana. Obrazložitev je v okviru razlage etimologije glagola *trebiti* preobširna, zato bom podal le najnujnejše ugotovitve za odstrtje tega apelativa in njegove povezave s sorodnimi besedami, do katerih sem se dokopal tekom raziskave. Konj je bil udomačen pred cca. 6000 leti v osrednji Aziji. Ljudstvo, ki je prvo udomačilo konja, se je po konjih imenovalo *Ajgiri* 'ljudje konji'. Z njimi so bili skozi celotno zgodovino tesno povezani. Stroka trdi, da turški jezik genetsko ni povezan z nobenim drugim nam znanim jezikom, še posebno ne z mongolskim in tunguškim.¹⁵ Ta trditev ne drži, saj je v turških jezikih moč najti tudi posamezne temeljne (substratne), nedvomno indoslovenske (indoevropske) besede. Nekatere od njih bom navedel v nadaljevanju. Te besede so lahko v turščino prišle le z genetskim in jezikovnim zlitjem med *Ajgiri* in nekim delom poljedelskih Indoslovenov, ki so pred več tisoč leti naseljevali osrednjo Azijo. Pred cca. 2700 leti se je verjetno en del *Ajgirov* odcepil od enotnega etnosa, morda zaradi iznajdbe hitreje tehnike jahanja v povezavi s tehniko bojevanja, kar jim je omogočalo uspešno pokoritev ali celo

iztrebljenje drugih ljudstev. Ti so se imenovali z novim imenom Turki 'hitri, urni'. Beseda je v turščini indoslovenska izposojenka iz časov zlitja z Ajgiri. Kot je pred tem beseda za konja ajgir, postala sinonim za ljudstvo Ajgiri, je pozneje beseda Turki, ki so izrazito konjeniško ljudstvo, postala pri nekaterih neturških ljudstvih sinonim za konja. Od tod v ssk. túra, turága 'konj'.

Turki so znani po svoji izredni spretnosti pri ravnanju s konji. To je nomadsko ljudstvo, katerih osvajalski uspehi tujih pokrajin temeljijo na presenečenju nasprotnika s hitrimi vpadi globoko v notranjost nasprotnikove oblasti. Vpadi presenečenja so bili mogoči le s hitrostjo, ki jo je omogočal vzdržljiv udomačen konj ter spretnost jezdeca, ki je iz višine konjskega hrbta suvereno obvladoval bojno polje. Do uveljavitve izpopolnjenega strelnega orožja v 16. stol., je bila vojska »turškega« tipa praktično nepremagljiva, zato so »turške« konjenike radi najemali tudi na evropskih dvorih, npr. Poljska, Bizanc. Po svojih osnovnih značilnostih, imenih za strani neba in načinu bojevanja proti Obrom, se tudi protoHrvati približajo turškim značilnostim. Konj je bil Turku tako temeljno sredstvo preživetja, kot je danes avtoprevozniku kamion. Ker je šlo za popolno simbiozo, ki je trajala tisočletja, ni mogoče verjeti, da bi Turki, za njih takó prvinsko besedo kot je konj, prevzeli od kakega sosednjega ljudstva. Še več, pričakovati bi bilo, da je ljudstvo, ki je tako tesno povezano s konjem poimenovano po konjih!

Raziskava turških besed za konja pokaže naslednje samostalniške besede: at, beygir, aygir in süvari birligi, za jezdenje pa: ata binmek, sirtina binmek in at kosmak. V sorodni azerbejdžanščini in drugih turških jezikih je beseda za konja ista in sicer at.^{16,17} Nobena izmed teh besed ni podobna slovenskim ali sanskrtskim besedam za konja. Razkrije pa se druga zanimivost in sicer, da so Ujguri, ang. Uyghur, to znano turško ljudstvo osrednje Azije poimenovani po konjih. Stroka sicer trdi, da je izraz Uyghur nejasen.¹⁸ Le bežen pogled na obravnavane besede pa hitro razkrije, več kot jasno povezavo med lastnim imenom Ujgur ['wi:gʁr] in samostalnikoma tr. beygir in aygir 'konj'. Verjetno je razvoj besede ubral pot substitucije, betacizma in kontrakcije. Prvotna ujgurska beseda /'wi:gʁr/¹⁹ se je v novejši turščini razvila:

samoglasnik iz polglasnika	/ɰ/ > /i/: ['wi:gʁr] > ['wi:gir]
dvoglasje iz dolgega	/i:/ > /ei/ oz. /ai/: ['wi:gir] > ['weigir] oz. ['waigir]
ter betacizem	/'w/ > /b/: > ['weigir] > beygir [beigir],
v drugem primeru pa odpad	/'w/: > ['waigir] > aygir [aigir]

Medtem ko se turško ljudstvo Ujgurov imenuje po konjih, pa je etimologijo lastnega imena Turki težko s popolno gotovostjo potrditi. Zaradi tega, ker so besede iz korenov *tur- / *tor- precej pogoste, predvsem pa zaradi njihove pomenske različnosti. Iz naravne povezanosti turških ljudstev s konji in njihovega neprekosljivega obvladovanja konjev ter pri tem hkratne zmožnosti bojevanja pri velikih hitrostih, menim, da sta prav hitrost in urnost (tr. terk, terkin, terkele) tisti, iz katerih je nastalo novo občno ime Turki. Večina besed izhajajočih iz korenov *tór- in *túr- je indoslovenski substrat. Te so:²⁰

- *törpig* 'pila, rašplja'; *törpi*, *törpit*, *törpil*, *törpiş* *törpigü* 'zglajen, gladiti'; *türtü* 'drgniti, otirati' < iz slovenskih reliktoev: tretí < tɚr-, drgniti < dɚr- < tɚr-, otirati < o-tir-, itd. Glej še stcs. tirati 'tretí, drgniti (tirati)'.²¹

- *tart* 'potegniti, vleči, povleči', *tartil* 'vlečen, potegnjen'; *tartišdi* 'vleči, izdreti, puliti'; *tartišlig* 'vleči'; terim 'privleči, prinesiti'; *tarik* 'vlečen, stiskan, tlaččen, skrčen, zatrt' < iz slovenskih relikto: trgati < tr-, dreti < dr- < tr-, udariti < dar- < tar-, terati < ter-, trenati < tr-, draga 'ozka razvlečena dolina' < dr- < tr-, itd. Glej še stcs. tirati 'treti, drgniti (tirati)'.
- *turuğ* 'stoječ, pokončen, stojišče, zbirališče'; turğa:k 'neprestano stoječ'; turku:n 'stoječ, mirujoč'; turuk 'mirno stoječ'; turma: 'stoječ'; turuş 'stoječ, pokončen, drža, položaj, poza'; turña 'žerjav (ptič)'; tarus 'streha hiše' < iz slovenskih relikto: turn 'zvonik, stolp, štrleč šilast vrh' < tur-, izturjen 'štrleč' < iz-tur-, strnišče 'izturjena, pokončno štrleča stebela žit po žetvi' < s-tr-, štor 'štrleči ostanek debela po sečnji' < s-tur- < iz-tur-, štrcel (slk. štrcelj) 'krajši ostanek odrezane celote ali štrlečina' < s-tur- < iz-tur-, štrik 'vrv' < s-tur- < iz-tur-ek 'kar je izturjeno', itd. Glej še stcs. tvorъ '(pokončna) drža telesa', trъsa 'kocina, ščetina', tvръдонъirъnъ 'stražni stolp', tvръini, tvръdъ in tvръdjaly 'utrdba, trdnjava', trjamicъ, teremicъ in trjamъ 'stolp', trjamъsъ, teremъsъ, trjamъčskъ in teremečeskimi 'stolp, dom'.²²
- *turğur* 'dvigniti, zvišati, povečati, vzravnati, vzpodbuditi, vzravnati, pokončen'; tiriğle: 'oživiti, dvigniti'; tirel 'privzdignjen, podpiran, pokončen, vzravnati'; turum 'stati, postaviti, drža, stati pokonci'; turumsin 'stati pokonci, dvigati se, vstati'; ters 'vstati, narasti' < iz slovenskih relikto: turn 'zvonik, stolp, štrleč šilast vrh' < tur-, izturjen 'štrleč' < iz-tur-, strm < s-tr-, strnišče 'izturjena, pokončno štrleča stebela žit po žetvi' < s-tr-, štor 'štrleči ostanek debela po sečnji' < s-tur- < iz-tur-, štrcel (slk. štrcelj) 'krajši ostanek odrezane celote ali štrlečina' < s-tur- < iz-tur-, itd. Glej še stcs. tvorъ '(pokončna) drža telesa', trъsa 'kocina, ščetina', tvръдонъirъnъ 'stražni stolp', tvръini, tvръdъ in tvръdjaly 'utrdba, trdnjava', trjamicъ, teremicъ in trjamъ 'stolp', trjamъsъ, teremъsъ, trjamъčskъ in teremečeskimi 'stolp, dom'.
- *tire:k* 'podpora, opora, steber, drog, jarbol, opornik'; *tirğük* 'steber, podpora'; *tire:ğü* 'steber, podpora, opornik, sloneti'; *tiren* 'podpirati, opreti, zvezati, nasloniti' < iz slovenskih relikto: tram < tr-, izturjen 'štrleč' < iz-tur-, itd. Glej še stcs. tvръilo 'podpornik, opornik'.²³
- *terk* 'hitro (doseči), hitrost'; *terkin* 'hitro, kmalu, hitrost'; *terkle* 'hitrost, naglica, nujnost' < iz slovenskih relikto: tek < tk- < trk-, hiter < hi-ter-, terati 'poditi' < ter-, trk < tr-, trek-ing?, itd. Ni gotovo ali je srb. trččim (korakom) 'trkoma' tr. izposojenka? Glej še stcs. tjariati 'slediti, terati' in terati 'terjati, tirjati (dolg, koga)'.²⁴
- *terçi* 'najet, delavec, težak'; *tarit* 'obdelovati'; *terit* 'napor, težko delo, garanje'; *törüt* 'narediti, ustvariti'; *terle*: 'napor, garanje, težko delo, izkoriščen' < iz slovenskih relikto: tretii < tr-, tlaka < tl < tr-, garanje? < gar- < tar-, strela < s-tr-, itd.
- *turuk* 'suh, shujšan'; *turukluk*, *turuklan* 'shujšanost, izčrpanost, mršavost'; *turla:k* 'izčrpati, izmozgati, oslabiti'; *turun* 'izmozgati, izčrpan, iztrošen'; *tireş* 'suh, vitek' < iz slovenskih relikto: trlica < tr-, trpeti < tr-, iztrošen < iz-tr-, itd.
- *türt* 'treti, drgniti, mazati'; *türtül* 'obrisani, otrt'; *türtüngü* 'mazilo za rane'; *türtüs* 'drnjenje'; *tarut* 'stiskati, tlačiti, tretii'; *terğe:ş* 'stiskati, tlačiti' < iz slovenskih relikto: tretii < tr-, drgniti < dr- < tr-, otrt < o-tr-, itd. Glej še stcs. tirati 'treti, drgniti (tirati)'.

- *türgeklen* 'oviti, zaviti'; *türlün* 'zviti, oviti'; *türün* 'oviti, zaviti, omotati'; *türme:k* 'nagnesti, natlačiti, zaviti, omotati' < iz slovenskih relikto: *otreti* < o-tür-, itd.
- *tarğa:k* 'česati, stiskati'; *taral* 'počesan, česan, stiskan'; *taran* 'česati, mikati' < iz slovenskih relikto: *treti* < tür-, *trgati* < tür-, itd.
- *térňak* 'proncati' < iz slovenskega relikta: *dreti* < dür- < tür-.
- *tartış* 'boj, rvanje, trganje (za kaj)' < iz slovenskih relikto: *trgati* < tür-, *zatreti* < za-tür-, itd.
- *tarisla*: 'prebiti, predreti' < iz slovenskega relikta: *dreti* < dür- < tür- + *isla* < *sila* iz tvorjenke *siloder*.
- *tarma:k* 'krepelj, grebla, strgača'; *tirňak* 'krepelj'; *tirňakliğ* 'imeti krepelje' < iz slovenskih relikto: *trnek* < tür-, *trn* < tür-, itd.
- *tarma* 'izrasti, praska, rana'; *tarmat* 'opraskan' < iz slovenskih relikto: *odrgniti* < o-dür- < o-tür-, itd. Primerjaj gr. τραύμα (*trauma*) 'rana, poškodba, razpoka',²⁵ kar verjetno izhaja iz slv. rana z odpadlim (kontraktnim) t: rana < trana. Glej nar.slv. *strenati* [stürňnat] (*turenati* < *turiti*) 'razdreti, strgati, razdeliti' iz česar bi nastal glagolnik *trňna* ali *trena*. Primerjaj še *trenčirati* 'nekaj razkopavati, dajati narazen (običajno o majhnih stvareh ali na drobno)', *treti* (> *trena*) > *dreti* oz. o-*dreti*, *strgati* in *zdrgniti*.
- *térği*: 'miza, prenosna miza'; *terğen* 'tovorni voz'; *terki* 'prepeljati, prenesti' < iz slovenskih relikto: *trg* (miza za trženje?) < tür-, *tržiti* < tür-, *trkljati*, nar.slv. *trklati* 'valiti predmet, premikati predmet okoli svoje osi tako, da se ga premakne iz enega mesta na drugo' < tür-, itd. Glej še stcs. *tur* in *turin* 'železni obroč na lesenem kolesu' ter *tovar* 'tovor, tovoriti / voziti (blago, surovine, dobrine)'.²⁶

Zgoraj navedeni primeri jasno pričajo o njihovi indoslovenski podstati, iz katere izhaja tudi beseda *Turki*. Ta je kot lastno ime za Turke in sinonim za konja zašla tudi v sanskrt. Pomenljiva je ujugurska beseda *Yëziqi* [jɣziki] 'abeceda',²⁷ ki je nedvomno slovanska izposojenka iz besede *jezik*. Ni mi bil dosegljiv podatek o tem, ali je beseda novejša ruska izposojenka, ali pa izvira še iz časov indoslovenskega vplivanja. Prisotnost indoslovenskih besed v vseh turških jezikih kaže na to, da je prototurščina prevzela slovenske izposojenke že v najzgodnejših časih nastajanja protoUjugurov, to je pred najmanj 5000 leti in ne šele v času trčenja Turkov ob slovensko jezikovno skupino v Povolžju ali na ukrajinskih prostranstvih. DNK-rodoslovje pokaže, da pri Ujugurih od vseh haploskupin najvišji delež zavzema skupina R1a, ki je značilno srednje in vzhodnoevropska oz. po jezikovni opredelitvi slovanska. Glede na različna področja meritev, delež haploskupine R1a pri Ujugurih zavzema med 30 - 37 %.^{28,29}

Od primerov za potrditev pravilnosti stične semantične in grafemske osnove, iz starševske korenske tvorbe *türbɣ-, z njenim sosedstvom, so ostale še besede *trn*, *torba* ter preko korena *turɣb- še besedi *tovor* in *tovoriti* z izpeljankami.

Trn je koničast izrastek pri nekaterih rastlinah in živalih in se uporablja za poimenovanje nečesa špičastega, ostrega, kar se lahko zadre < za-tre oz. za-tori / za-turi v meso. *Trnek* je izpeljanka iz besede *trn*. Besedi *trn* 'koničast izrastek' in *turn* 'zvonik, stolp' sta med seboj neposredno soodvisni, na kar kaže njuna semantika, saj obe pomenita nekaj špičastega, izturjenega, pokončnega, štrlečega, nekaj, kar se značilno dviguje pravokotno nad ravnino

Slika 2: Košutnikov turn

okolice, od katere se izstopajoče loči. Paziti je treba, da se trditve slovenskih etimologov in jezikoslovcev o germanizmu besede *turn* ne jemlje kot neizpodbitno dejstvo. Dokazi o slovenskosti besede *turn* so zapisani v naslednjih stavkih. Beseda *trn* izhaja iz korena **tur-* v pomenu: nekaj štrlečega, pokončnega, izbočenega, odrinjenega, potisnjenega navzgor / naprej, kar je pred / nad ravnino, kar rine naprej, nekaj višjega. Še več. *Trn* je beseda in koren *hkrati*. Je tista osnova (substrat), iz katere izraščajo številne starodavne slovenske tvorjenke. Brez vpogleda v ozadje ni mogoče reči, ali je starejša različica besede *trn* [tʁɲ] ali *turn* [tuɲ] 'trn'. Zaradi bogastva tvorjenk iz vseh petih samoglasnikov se zdi verjetnejši in tvornejši prehod iz *ɲ* > *a*, *e*, *i*, *o*, *u* kot pa iz *u* > *a*, *e*, *i*, *o*, *ɲ*. Iz jezikovnega stališča je mogoče sklepati, da je koren **tur-* nastal iz polglasniške samostalniške besede *trn*: *trn* [tʁɲ] > *tʁɲ-, beseda *turn* pa šele pozneje: *tʁɲ- > *turn* [tuɲ] (**tur-*), bodisi v pomenu za *trn*, bodisi za *turn*. Tudi s praktičnega stališča gledano je nedvomno, da so prednamci že davno prej bili v stiku s *trni*, ki jih je ustvarila narava, kot pa so v takšen ali drugačen namen postavili prvi *turn* (leseno zgradbo). Logičen zaključek je, da je bila besed *trn* v rabi že več tisočletij prej, preden je sploh nastala potreba za poimenovanje *turna* 'stolp, štrleča naprava ali zgradba', saj so besede za poimenovanje stvari v naravi nastale prej, kot za stvari, ki so posledica človekove dejavnosti. Samoumevno je, da so prednamci *turn* poimenovali po vidni podobnosti *turna* s štrlečo, špičasto, navzgor povzdignjeno obliko

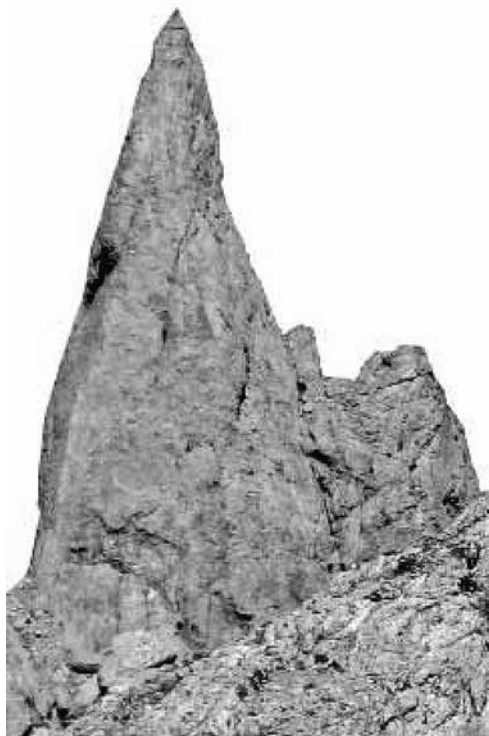
trna, ne pa obratno, trn po turnu, kajti v drugem primeru bi na izraz za trn brezupno čakali lepo število tisočletij. Etimologijo besede trn in od tod turn, dodatno potrjuje pojem strniti, ki pomeni: združiti, zgostiti in spojiti. Prav trn s svojo špičasto obliko daje vidni vtis združitve oz. strnitve. Zunanji stranici trikotne oblike trna, se od širokega vznožja proti vrhu vendo bolj zbližujeta, dokler se v konici trna združita, spojita, zgostita v eno točko. Vidna podbonost s turnom 'skala špičaste oblike' je nedvomna. Slovenski etimološki slovar (Snoj) za samostalniško besedo trn ne ponudi nobene oprijemljive razlage.³⁰

Izhajajoč iz raziskanih dejstev je nerazumno, da so slavisti besedo turn [turɐn], slk. turen, kot domnevno nemško izposojenko iz slovenskega jezika izobčili, čeprav je neomajno, da gre za prvinsko, eno od najbolj temeljnih slovenskih besed. Res da tudi nemščina in njej sorodni jeziki uporabljajo različice besed turn, a ta je v nemščino izposojena iz slovenščine in ne obratno! Besedi strmina, strm [strɐm] se kažeta tako pisno in pomensko, kot zelo sorodni samostalniku turn in hkrati izdajata morebitno prvenstvo različice (tɐrm) turm > s-turm-ina (strɐmina), pred etimološko pravilnejšo obliko turn. Različice besed turn najdemo tudi v stcs.: tvr̥dop̥ir̥ɛn̥p̥, tvr̥dɔ̯, teremic̥, tvr̥djal̥, trjam̥, itd.³¹ in prkm.: turen, toren, turem in torem.³² Za ugotovitev porekla besede turn, je potrebno narediti pisno in pomensko primerjavo. Najprej izpostaviti značilne lastnosti turna, nato pa primerjati in ugotoviti semantični presek sorodnih besed. Značilne lastnosti turna so pokončnost in izstopajoča dvignjenost nad okolico, medtem ko je trdnost pozneje pripisana lastnost, zaradi obrambno zaščitnega namena, močnejše grajenih turnov.

Sorodne besede so: túr 'tvor, gnojni / podkožni túr', túrn 'stolp', túrn 'ozka in visoka skalna tvorba', strmina [strɐmina] < *tɐr- < *tur- 'področje velike nagnjenosti', strniti 'združiti, zgostiti, spojiti', túravost 'področje privzdignjenih izrastkov', tr̥s 'rastlina z visokim, tankim, votlim stebлом', tr̥ska 'odsekan ali odlomljen tanek, podolgovat kos lesa', štor 'štrleči ostanek debela po sečnji', štrcel (slk. štrcelj) 'krajši ostanek odrezane celote ali štrlečina', štrcniti 'brizgniti v zrak', štrik 'vrv', strnišče 'štrleča stebela po žetvi, neobrita brada', tr̥n 'bodica, koničasti izrastek', stcs. tr̥sa 'kocina, ščetina', stcs. teremic̥ in trjam̥ 'stolp', ipd. Prav vsem navedenim besedam je skupen pomen, nanašajoč se na močno izstopajočo pokončnost glede na površino iz katere raste, ali na kateri stoji. Pri večini: túrn, túravost, tr̥s, tr̥ska, strnišče, štrcel (slk. štrcelj), štrcniti, štrik trn, tr̥sa, teremic̥ in trjam̥ pa je opazna še ozkost in tankost predmeta. Tako je tr̥sa 'kocina, ščetina' tanek, iz površine kože štrleč izrastek. Zdrava koža je gladka in ravna. Na mestu na katerem se razvije bakterijska okužba kože, pa se pojavi gnojen štrleč izrastek, ki se mu reče túr. Podkožni tur je za dojetje vidne razlike hvaležen primer, ker omogoča, da opazovalec v kratkem času, na istem mestu, opazi razliko med ravno površino zdrave kože in med izturjeno, pokončno, nad ravnino okolice štrlečo površino obbolele kože. Ko se koža pozdravi, tudi tur, pokončen izrastek iz kože izgine. Da podkožnega tura ni pravilno razlagati s kako drugo tezo, priča tudi beseda tr̥ska, ki nastane šele takrat, ko je iz celote odrezan zelo tanek in podolgovat del lesa. Rastlina tr̥s ima že sama izrazito tanko in podolgovato (pokončno) telo in je po tem dobila ime. Medtem ko je tr̥n špičast, štrleč, ponavadi oster izrastek iz stebela rastline, ki se spet, kot v drugih primerih, pne pravokotno na površino iz katere raste.

Pravilnost te teze dodatno potrjuje beseda strnišče, ki označuje njivo po žetvi. Strnišče je sestavljenka iz vzglasnega s-, korena in imenske pripone -išče, ki označuje področje ali ozemlje, katero pripada korenu, v tem primeru korenu *turn-:

strnišče [stɚɲiše], slk. [stɚɲišče] < s- + -tɚrn- + -išče < *tɚrn- < *turn-

Slika 3: Turn pod Razorjem

Podobno velja za besedi štor in štrcel (slk. štrcelj). Razlaganje pomena besede strnišče iz glagolov trebiti, tretji, (iz)dreti je napačna, saj se na njivi porasli s koruzo ali žitom nič ne trebi, ne tre, niti se nič ne izdira, pač pa se žanje, reže, kosí, seka. Nobena od dejavnosti ni vplivala na semantiko in ni v neposredni povezavi z besedo strnišče. Pred žetjem je njiva porasla s celimi stebli rastlin, po žetju ali rezanju pa se večina rastline odstrani, tako da v zemlji ostanejo le spodnji deli rastlin, ki značilno štrlijo iz zemlje. Če bi rastline porezali čisto pri zemlji, tako da bi odstranili vsa stebela in bi na njivi ne ostali značilni štrleči deli, pač pa le gola njiva, bi tako zemljišče ne bi mogli poimenovati strnišče. Strnišče je le zemljišče, na katerem so po žetvi ostali štrleči deli stebel. Takoj ko strnišče preorjemo in stebela spodkopljemo v zemljo, tako zemljišče preneha biti strnišče. Nedvomno je, da zemljišču, ki mu pravimo strnišče, ime dajejo štrleča, izturjena, pokonci, glede na površino iz katere rastejo, stoječa stebela.

Tudi glagolnik štrleč v osnovi pomeni iz-tur-jen, saj prav tako izhaja iz korena *tur-: štrleč < š- + -tɚr(ɫ)- + -eč < *tɚr- < *tur, kot tvorjenka vzglasnega š-, protetičnega -ɫ- in

pripone -eč, ki označuje lastnost stvari. Dobro je razvidna sestava besede štrleč iz š-tur(l)-eč oz. tur-eč, ki pomeni dvignjen nad okolico, oz. po višini izstopajoč od ostalih primerkov iste vrste. Semantika besede turn je bila v tej raziskavi že razkrita. Četudi bi razlage za koren *tur- in besedo turn še ne imeli, je pomen samostalnika turn zelo jasno viden iz besede štrleč, kot nedvomne tvorjenke korena *tur-. Ta kot je bilo že pojasnjeno, označuje iz / od okolice izstopajočo stvar. Isti pomen ima tudi beseda turn, njena semantika pa je razvidna tudi iz povratne smeri razvoja:

štrleč [šʔrleč] < štur(l)eč < tureč < *tʔr- / tur- > turn

Razlage obravnavanih besed strnišče, štrleč, štrcel (slk. štrcelj), štrcniti, štrik, idr, ki so vse potomke substratnega prednika *tur- so popolnoma pravilne. S tem pa tudi dokazana slovenskost besede turn, ki prvenstveno pomeni nekaj pokončno štrlečega. Kdor bo želel izpodbijati tako razlago, bo moral poleg pojasnjene etimologije sorodnih besed, dokazati še drug pomen besede strnišče. To je neobrita brada, ki nudi vpogled v etimologijo besede strnišče iz vidika nasprotnega zornega kota. Če bi kdo želel polje po žetju žita razlagati iz tega, da se je nekaj trebilo, trlo, storilo oz. stvorilo in od tod nastanek namišljenega glagolnika strnišče < stvorišče, pa taka razlaga ne zdrži za neobrito brado, saj se tam ni nič trebilo, trlo, storilo oz. stvorilo, pač pa so iz gladke ravnine, zaradi daljše opustitve britja, dlake same prekomerno zrasle in tako ustvarile hrapavo površino kratkih štrlečih izrastkov pravokotno na površino iz katere rastejo, prav tako kot je to primer pri požetih steblih žit, glede na površino njive.

V besedi turn ali stolp ne smemo iskati izvornih dokazov, saj je turn poznejša sopomenka (sinonim) za podobnost z neko stvarjo, ki jo najdemo v naravi! Najverjetnejši prednik besede turn 'zvonik, stolp' je samostalnik trn 'koničast izrastek', saj sta si predmeta po obliki vidno podobna, besedi za ta dva predmeta pa sta si tudi semantično podobni oz. enaki in med seboj neposredno soodvisni. Obe pomenita nekaj špičastega, izturjenega, pokončnega, štrlečega, nekaj, kar se značilno dviguje pravokotno nad ravnino iz katere izrašča in se po tem od nje izstopajoče loči.

turn, slk. turen [turɛn] < trn [tʔrɛn] < *tʔr-

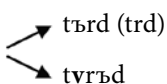
Za potrditev nemškega ali slovenskega izvora besede turn, je potrebno primerjati še semantiko nemških besed iz korena *tʔr- / *dʔr-, ki so brez izpeljank naslednje:³³ trachten 'prizadevati si, stremeti', trächtig 'breja', tragen 'nositi, odnesti, prinesti', Träger 'nosilec' < slv. drog, Tram 'tram', Träne 'solza', trappen 'cokljati', tratzen 'dražiti' < tratz- < slv. draž- (primerjaj drezati), Traube 'grozd', Trauer 'žalost' < slv. turoben?, traulich 'domač', Traum 'sanje' < slv. dremati, Treber 'begavec', treffen 'zadeti, srečanje', treiben 'gnati' < slv. terati, tirati; trennen 'ločiti', Treppe 'stopnice', treten 'stopiti, stopati', Tricher 'lijak', Treib 'gon, nagon', Trine 'avša', trinken 'piti', Tritt 'korak', trocken 'suh, sušen', Trog 'korito', Trope 'trop', Tropf 'naivnež', Tropfen 'kaplja', Trottel 'bedak, butec', Trubel 'vrvež', Trumm 'klada' < slv. tram, turam 'turjati, premoščati (praznino)', glej še stcs. trjamъ; Trunk 'pijača', Tartsche 'tarča' < slv. tarča / torča, Tirol 'Tirolska' < slv. turolska / türolska (dežela strmih hribov), Tor 'bedak, norec', Torf 'šota', Torkel 'stiskalnica' < pravilno stslv. bi bilo

turka, nar.sl. tudi trkola, turkla, turkol, ki jih je najti tudi v bližnjih romanskih jezikih;³⁴ torken 'cvrčati', Tortur 'muka, mučiti', Tür 'vrata' < slv. duri, Turm 'stolp, trdnjava' < slv. turn, türmen 'kopičiti', Draht 'žica' < slv. draga 'nekaj dolgega, razvlečenega (dolina)', drall 'okrogel, poln', drängen 'riniti' < slv. dregati, potiskati', Drank 'pomije', Dreck 'umazanija, blato' < slv. treb-, Dreh 'vrtenje, zasuk' < slv.? (glej stcs. туръ in туръin 'železni obroč kolesa'), droben 'zgoraj', dröge 'pust, puščoben', dröseln 'mečkati' < slv. drezati 'toriti, rivati', Druck 'tisk', Drude 'vešča', Drüse 'žleza', Darlehen 'posojilo' < slv. dar-, Darm 'črevo' < slv. тѣрѣм- < тѣрѣм- < тѣрев- (čърев-), darren 'sušiti', derb 'grób', Drin 'dečva', Dorf 'vas', Dorn 'trn' < slv. тѣрн, durch 'mimo, skozi', dürfen 'smeti' in Durst 'žeja'.

V nasprotju s semantično skladnjo slv. besed: túr, túrn, strmina, túravost, trs, trska, strnišče, štor, štrcel (slk. štrcelj), štrleti, štrcniti, štrik, trn, stcs. trъsa, teremicy, trjamъ, ipd., je nemščina pri semantični povezavi besed iz korena *tър- / *dър- povsem razpršena in nepovezana, v primerjavi s slovenščino prav neobgljena. Če je že mogoče sestaviti posamezne majhne sorodne skupine besed, so si te celo diametralno nasprotno. Edina beseda, ki malce nakazuje na semantično zvezo z besedo 'Turm 'stolp' je 'droben' 'zgoraj', a je tudi ta verjetno po izvoru slovenska, tako kot tudi večina drugih ključnih primerjalnih besed. Za navedene slovenske besede je v nemščini najti naslednje vzporednice:³⁵ túr (medicina) 'Furunkel, Eitergeschwür in Karbunkel', túr (govedo) 'Ur in Auerochs', túrn 'Turm', štrleti 'herausragen, hinausragen (iz aus, v in), heraustreten; kvišku: aufragen (über), hochragen; emporragen; naprej: vorragen, vortreten, vorspringen, hervorstehen; stransko: abstehen', strniti 'straffen, zusammenfassen, summieren', strmina 'Steigung, die Steile, der Hang, Steilhang, Abdachung in die Steilheit', tram 'Balken', trs 'Schilf', trska 'Span, Kienspan in der Splitt', strnišče 'Stoppelfeld in der Stoppelacker; fig. na bradi: der Stoppelbart in der Dreitagebart', štor 'Stock, Baumstrumpf', štrcel 'Stumpf', štrcniti 'spritzen, emporschießen', štrik 'Strick', trn 'Dorn, bodica: der Stachel'. V obeh jezikih sta podobni besedi trn in turn, vendar pa, kot je bilo že dokazano, sta izposojenki iz slovenščine, medtem ko je beseda tur že precej spremenjena. Besede, ki so v slovenščini tako grafemsko kot tudi semantično poravnane v isti vrsti (so zgovorne), v nemščini ne najdejo nobenega skupnega imenovalca (so mutaste), čeprav so semantično zelo sorodne. Nobenega dokaza torej ni, ki bi potrjeval, da je turn izvirno nemška beseda! Nasprotno, dokazi pričajo, da je turn stara, ena od najbolj substratnih slovenskih besed.

Zaradi sorodnosti besed iz korena *tur-, je tu potrebno pojasniti še besedo trd 'nekaj, kar se pod pritiskom ali navalom ne vda, podere (potere)'. Edina smiselna pomenska sorodnost kaže na povezavo z besedo turn, v smislu obrambne in zaščitne zgradbe, ki je zaradi svoje čvrsto povezane in trdne gradnje dobila prisposodbo močne, neosvojljive trdnjave. Odtod se je iz izraza turn, kot sopomenka za nekaj močnega, nekaj česar ni mogoče z lahkoto predreti, razvila v besedo trd.

turъ > турѣт / турѣд > туѣрѣд

Glede na to, da je trdnjava kot obrambna stavba narejena tako, da je ni mogoče (zlahka) podreti, predreti in vanjo prodreti (< *treti) je še verjetnejše, da se je beseda trdnjava v

pomenu za večjo, utrjeno zgradbo razvila iz turti / durti (treti / dreti) > turt / turd ter od tod s pripomo -ava, ki označuje nekaj večjega, širše obsegajočega in s prehodom /u/ > /ur̥ (v)/ > /r̥/ razvila v trdnjavo:

turti / durti > turt / turd > tur̥rdava > tvr̥d(n)ava > tr̥rdnava (slk. trdnjava)

Zelo zgovorni sta enaki stcs. besedi tvr̥dъ 'utrdba, trdnava' in tvr̥dъ 'trd', ki imata skupen izvor v besedi turd < *tur-, kažeta pa tudi pisno enakost in neposredno semantično povezavo. Sorodne stcs. besede so: tvr̥dъini in tvr̥djalъ 'utrdba, trdnava', trašta 'zid, utrdba', tvr̥dilo 'podpornik, opornik', tvr̥dina 'trdnost, čvrstost', tvr̥do 'trdo', ipd.³⁶ Podobne ali sorodne besede za trd v ostalih jezikih so: rus. tv̥rdyj, češ. tvrdý, psl. tv̥rdъ 'trd', lit. tvirtas in let. 'tvirts' 'močan, trd, trden', lit. tvėrti 'zgrabiti, prijeti, oblikovati', lit. turėti 'imeti', let. tveit̃ 'zgrabiti, vsebovati', let. turēt 'imeti', gr. seirā 'vrv, vez', vse iz ide. baze *t̥erH- 'trdno zgrabiti, prijeti'.³⁷ V besedah s pomeni: zgrabiti, prijeti, imeti, je mogoče slutiti razvoj iz pomenov: povezati, zvezati, utrditi, učvrstiti, ne spustiti ipd.

Slovenski slavisti so besedo turn, slk. turen, razglasili za nemško izposojenko ter jo izobčili iz slovenskega jezika. Da so slovenskemu jeziku delali silo prav tisti, ki naj bi ga najbolj ščitili je posledica nesposobnosti, neznanja in nestrokovnosti. Od številnih umotvornih primerov v uho bije uvedba za lase privlečenega, v slovenščini negeneričnega mehčanja L

Slika 4: Turn (slk. stolp)

> Lj in N > Nj, uvedba srbske pritrtilnice <da>, ki je slovenščina ne pozna, itd. Mehčanje v slovenščini ni prisotno nič bolj kot v nemščini ali v angleščini. Posledice jezikoslovnega »znanstvenega« šarlatanstva pa so za slovenski jezik katastrofalne. Ta se je v zadnjih 150 letih bolj oddaljil od svojega genetičnega jedra kot prej v tisočletjih!

Za razlago povezanosti s korenem *tur- / *turb- so preostale še besede tovor, tovoriti in torba. Iz glagola tovoriti 'prevažati, spravljati kaj na drugo mesto' je nastal glagolnik tovor 'blago, ki se nosi ali pelje iz enega na drugo mesto'. Oba izhajata iz podstave *turb-, toda preoblikovana z vplivanjem obrata (metateze) in betacizma, sta ubrala naslednji besedotvorni razvoj:

*turb- / *turbъ- / > ***tubъr**- > ***tuwъr**- > tuwъr-iti oz. tuwor-iti (slk. tovoriti)

Primerjaj stcs. tovarъ 'tovor, tovoriti, voziti (blago, surovine, dobrine)', ki je sorodna z besedama turiti in podturiti ter stcs. besedi turъ in turinъ 'železni obroč na lesenem kolesu'. Primerjaj tudi z besedo storiti, v pomenu premakniti, odriniti, zagnati, obrat, tek, pot. Beseda storiti (glej še stcs. sъtvoriti, sъtvorъ³⁸) je tvorjenka vzglasnega s- + korena + pripone -iti:

s- + -tur- + -iti > sturitъ, slk. storiti

Kaže veliko sorodnost s ssk. besedami: tur (tvar) in turv 'hiteti, porivati, riniti, teči, pot, potovanje, hitra kretnja, premik, zagon', turyate (deležnik ráyat) 'porivati, riniti, potisniti, teči, premik', tárturāna 'hiteti, udarjati', turī 'hitro sem in tja se premikati'. Primerjava pokaže, da glagol storiti pomeni nekaj povzročati, delati, kar je razvidno iz pomenov: riniti, kretnja, premikati, zagon, potiskati, udarjati, ipd.

Iz tvorjenke tuvъriti oz. tuvoriti je nastal glagolnik tuvъr oz. tuvor. Obe besedi tuvъrъtъ in tuvъr sta v primerjavi s slk. tovoriti in tovor, genetično bistveno pravilnejši ter bližji prastari slovenščini. Slovenska beseda tuvъr pa odstre še eno do današnjih dni neodkrito, izjemno presenetljivo etimološko najdbo. Raziskava me je nehote zapeljala na pot starodavnega severnoafriškega ljudstva, ki se je preživljalo s tovorjenjem preko enega od najbolj nepriljudnih področij sveta. To je iz pristanišč in mest južnega Mediterana, preko Sahare na drugo stran, v črno Afriko. Nekdaj, ko je imela Sahara znosnejše podnebje, so tovorili tudi s konji, pozneje pa z vzdržljivejšimi kamelami. Danes ostanek tega ljudstva, nekdanj razširjenega po vsej severni Afriki, šteje nekako 1,2 milijona duš, ki živijo le še v notranjosti zahodne Sahare. To trdoživo ljudstvo se imenuje Tuaregi, z različicami izgovorjave [Twareg] ali [Touareg].³⁹ Tuaregi naj bi bila berberska izgovorjava arabske besede Tavariki in naj bi dobesedno pomenila, »tisti, ki jih je zapustil bog«. ⁴⁰ Resda so Tuaregi vedno bili, kot bi se reklo, bogu za hrbtom. Vendar se postavlja vprašanje, zakaj bi prevzeli poimenovanje od Arabcev? Zakaj bi sami sebe imenovali z negativno motiviranim imenom? Kako da niso uporabili kakega bolj praktičnega imena, ki bi jasno in bolj nedvoumno označevalo njihovo pravo naravo, njihovo prepoznavnost, ta pa je tovorjenje v karavanah preko težkih puščavskih razmer? Z gotovostjo je mogoče trditi, da je arabska razlaga »tisti, ki jih je zapustil bog« napačna. Gre le za slučajnost sestavljenke ali homonima z imenom Tuaregi, ki z njihovo pravo naravo nima nikakršne zveze. Iz Biblije je razvidno prav obratno. Ko so se Mojzes, Jezus in drugi želeli približati bogu, so se za več dni umaknili v samoto puščave.

Pravi etimološki izvor lastnega imena Tuaregi je potrebno iskati v največji značilnosti tega ljudstva, po kateri je prepoznano daleč naokrog, to pa je ukvarjanje s tovorjenjem blaga preko Sahare. Od tod izhaja njihova podstava tuvar- s pripono -egi. Pripone -ek, -eki, -ki, so značilno slovenske. Ime Tuaregi je torej sestavljanka samostalnika in pripone in kaže na verjeten razvoj v smeri:

**tuvar-* + -eki > *tu̯breki* > *tw̯breki* > *twareki* > Tuareki oz. Tuaregi

Lastno ime Tuaregi torej čisto preprosto slovensko pomeni *tu̯breki* oz. slk. tovarniki, kar se semantično popolnoma sklada z njihovo največjo značilnostjo, to je s tovorjenjem blaga. Vsi ostali poskusi etimologije tega imena, ki zaobidejo slovenščino, so zgrešeni, so le prisiljene domneve ali celo neosnovane trditve. Ni pa čisto gotovo, ali so Tuaregi nekdanj bili Sloveni ali ne? Tuaregi in Berberi so v osnovi isto ljudstvo,^{41,42} razlika je le v tem, da so Tuaregi nomadi, Berberi pa skoraj vsi poljedelci.⁴³ Ker verjetno oboji izhajajo iz skupnih prednikov, je za primerjavo treba upoštevati genske podatke obeh, pri tem pa se zavedati, da so se poljedelski Berberi gotovo manj mešali z drugimi ljudstvi, kot nomadski Tuaregi. Podatki DNK-rodoslovja za Y-kromosom pokažejo naslednjo sliko. Nekateri od Tuaregov imajo do 33 % haploskupine R1b (značilno zah. evropska), medtem ko haploskupine I (značilno balkanska in skandinavska) ali R1a (značilno vzh. evropska) nimajo. Nekateri od Berberov imajo do 28 % haploskupine R1b in do 4,5 % haploskupine R1a, medtem kot haploskupine I nimajo. Statistika genske slike Y-DNA po državah pa pokaže, da dosega delež haploskupine R1b1a v Mavretanski sahari kar 6,88 % in v Libiji 6,02 %. Delež haploskupine R1b1b v Alžiriji pa 7,04 % in v Maroku 3,55 %, prevladuje pa severnoafriška haploskupina E.^{44, 45, 46, 47, 48, 49} Čeprav sta haploskupini R1a in R1b zastopani tudi med nekaterimi drugimi severnoafriškimi ljudstvi, dosegata najvišji delež prav med Tuaregi in Berberi. Podatki povedo, da je predvsem močna skupina R1b. Ta po podatkih DNK-rodoslovja izvira iz osrednje Azije (starost 16.000 let), koder so se razvila turška ljudstva. Od tam se je selila proti zahodu v smeri: Kazahstan → Baškiriya → Povolžje → Bližnji vzhod → severna Afrika (pred 5000 leti) → Iberski polotok → zahodna in srednja Evropa. Pred 5000 leti, ko je skupina R1b vdrla v severno Afriko, naj bi ti ljudje še govorili proto-turški jezik.⁵⁰ V severni Afriki zavzema precej manjši delež skupina R1a, vendar to še ne pomeni, da je bilo tako tudi prvotno stanje. Glede izvora imena Tuaregi so mogoče tri najverjetnejše razlage. Prvič, da so ti, ki so se začeli baviti s tovorjenjem preko Sahare, prvotno govorili indo-slovenski jezik. Kot drugo je mogoče, da pred 5000 leti v severno Afriko priseljena skupina ljudi gensko ni bila čista, pač pa pomešana z manjšim deležem haploskupine R1a in od tod bi lahko izvirale slovenske besede v jeziku proto-Tuaregov. In kot tretje je mogoče, da indo-slovenske besede v proto-turškem jeziku haploskupine R1b, izvirajo še iz časov spajanja s haploskupino R1a v osrednji Aziji. Kot je bilo že predstavljeno, je v turških jezikih najti številne indo-slovenske besede (glej razpravo o Ujgurih). Zaradi zelo majhne genske prisotnosti haploskupine R1a v severni Afriki, je prva razlaga manj verjetna. Težko pa je reči, ali je bolj verjetna druga ali tretja razlaga? V obeh primerih je besedi *tuwareki* in Tuaregi mogoče tako grafemsko, kot tudi semantično, razlagati le iz slovenščine. Po tisočletjih

jezikovnih vplivanj je jezik Tuaregov verjetno popolnoma drugačen od prvotnega. To hipotezo bo potrebno dopolniti s temeljitimi jezikovnimi in genskimi raziskavami. V kolikor so nekdanji Tuaregi govorili slovenski jezik, so vsekakor morali v njihovem jeziku ostati vsaj posamični jezikovni relikti. Pri tem bodo morda v pomoč posamezna krajevna imena (toponimi) npr. Tabor v gorovju Atlas, ali pogosta rečna imena (hidronimi) s korenomo *drav- in *sav- v severozahodni Afriki.⁵¹ V prid evropskemu izvoru Tuaregov pa govorita še dve njihove značilnosti. Ne glede na temnejšo barvo polti, imajo nekateri od njih svetle, celo modre oči, kar ni ne arabska in še manj afriška značilnost. Druga izstopajoča lastnost pa so popolnoma evropske poteze njihovih obrazov, ki so drugačne od arabskih, od afriških pa še posebno. Ker pa je tekom tisočletij prišlo tudi do genskega mešanja z Arabci in Afričani, je potrebno to pri raziskavah upoštevati.

Za pojasnitev je preostala še zadnja izmed besed izhajajočih iz korena *tur- / *turb-, ki zaključuje krog grafemsko in semantično sorodnih besed. Beseda tórba v današnjem pomenu označuje pripravo z ročaji za prenašanje. Nekdaj pa je moral biti pomen širši, kar potrjuje etimološka sestava besede in nar. slv. relikti. Samostalniki torba se v vseh primerih nanaša na prenašanje, premikanje, popotovanje, ipd. Tórbar⁵² pomeni berač, potepuh. Ta primer razkrije, da ni bistvo besede torba priprava sama, pač pa njena pomenska podstava, to je premikanje in potovanje, pa čeprav brez cilja, kot je to v primeru tórbarja ali berača. Da je imela torba nekdanji širši pomen kaže prkm. tūrbar, ki pomeni vrečar. Tudi kaže prkm. tūrba 'torba', zapisana že 1771, etimološko pravilnejšo obliko besede, kot slk. torba.⁵³ Sanskrske besede povezane s potovanjem, (po)rivanjem, potiskanjem, premikanjem in vožnjo so: túj, turv, tutorti, turyate in turī, vse iz korena *tur-. Podobno govorita turški besedi slovenskega izvora: terġen 'tovorni voz' in terki 'prepeljati, prenesti', prav tako izhajajoči iz korena *tur-. Niso pa zanemarljive tudi slovenske besede s korenomo *tur: trklati, slk. trkljati 'valiti predmet, premikati predmet okoli svoje osi tako, da se ga premakne iz enega mesta na drugo', tovoriti, toriti 'premikati', uturiti, utirati, utreti, ipd., vse s pomenom premikati iz enega mesta proti drugemu. Primerjaj še stcs. tovarъ 'tovor, tovoriti, voziti (blago, surovine, dobrine)' ter turъ in turinъ 'železni obroč na lesenem kolesu'⁵⁴ Glede na grafemsko in semantično enakost korena *tur- in besede torba ter iz nje izhajajočih besed, je moč ugotoviti takó kot v prejšnjih primerih, da tudi torba izvira iz istega korena po najverjetnejšem razvoju:

*tur- / *turb- [*turbъ-] > *turbъr- > *turbъr- > turbъriti 'tovoriti'

Ko je nastala potreba po novi besedi, pa se je iz glagola turbъriti oblikoval glagolnik turbъrba, v semantično odvisnem pomenu: »predmet, ki je namenjen lažjemu in pripravnejšemu tvorjenju predvsem manjših kosov (trgovskega) blaga in drugih stvari«. Razvoj je razviden iz:

turbъr-iti > turbъr-ba > turbъr-ba [turba] > slk. [torba]

S tem je pojasnjena pisna (grafemska) in pomenska (semantična) sorodnost v raziskavi izpostavljenih korenov in besed ter je dokazana njihova povezanost z besedo trebiti, z razvojem iz:

*tur- / *turb- > *turbъ- > *trъbъ- > *trebъ- > trebiti.

ČREPINJE (trebinje)

Beseda črepinje je mehčanka iz glagolnika trebinje, ta pa je nastal iz glagola trebiti. Črepinje ali nar.slv črepine, čpine 'črepinje' so razbiti koščki različnih velikosti in oblik, ki so v času pred razbitjem bili nedeljiva celota uporabnega predmeta, npr. krožnika, sklede, vaze, kozarca. Ko ta pade na tla in se raz-bije na manjše delce oz. črepe, nastanejo črepinje. Če se odlomi le ročaj vrča, ne moremo govoriti o črepinjah, pač pa lahko o črepinjah govorimo šele takrat, ko se celota razbije na tako majhne delce, da o celoti ni več mogoče govoriti, ker je tudi prepoznati ni več mogoče, niti je sestaviti nazaj, da bi služila prvotnemu namenu. V zvezi s posodo so se črepinje prvotno nanašale na lončeno, pozneje pa tudi na stekleno in keramično posodo. S kontrakcijo je nastala beseda črepnja 'lončen pokrov, pod katerim se peče kruh'. Iz korena *črep- je s priponskim obrazilom -ovje nastal izraz črepovje 'kuhinjska posoda'. Z otrditvijo /č/ > /k/ pa so se oblikovale še besede: kripa 'staro, razmajano, razpadajoče prevozno sredstvo' in krepa, nar.slv kripepe⁵⁵ 'posoda, običajno slaba posoda', krépnit' 'umreti, crkniti', krepén 'otrdel, otrpel od mraza, zmrznjen'.

V neslovanskih jezikih se besede v pomenu črepinja pojavljajo v samostalniških oblikah: ang. shard, potsherd, crock;⁵⁶ nem. scherbe, bruch;⁵⁷ bsk. zati, fin. sirpaleet, fr. tessons, gr. óστρακα, ir. conamar, itl. cocci, let. gabaliņi, lit. šukių, mdž. szilánkok, svd. skärvor, vlž. darnau, itd.⁵⁸, iz česar je mogoče sklepati, da je morfem črep- tipično slovanska posebnost. Etimološki razvoj in razlago je potemtakem treba iskati znotraj slovansko-indijskega jezikovnega prostora.

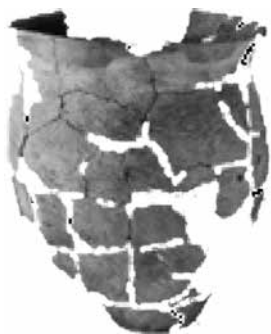
Navedbe iz obstoječih etimoloških slovarjev:

Slovenski etimološki slovar (Snoj) podaja naslednje povezave in razlage: črêp: 'vrsta strešne opeke, lončena posoda, košček razbite lončene ali steklene posode', črepinja (16. stol.). Enako csl. črěpъ, češ. střep 'črepinja', psl. čěpъ 'lončena posoda, črepinja', stpr. kerpetis 'lobanja, črepinja', lit. škripta 'škrbina', ssk. karpapa 'črepinja, lobanja', kar je vse iz ide. baze *(s)ker-p-, *skre-p- 'rezati, sekati'. Beseda je prvotno pomenila *črepinja' nekaj (tj. *'nekaj odsekanega, razbitega'), nato 'lončena posoda' in od tod v nekaterih jezikih tudi 'lobanja'.⁵⁹ Podobno pred njim Bezljaj, ki podaja bogatejšo paleto primerov. Navaja besede črépa in črepina, v 16. st. zhèrpina, po prehodu čre- > če- tudi čepa, čepina ter izvedenke tipa črêpna, crêpnja, črepánja, črepíca, črepák, črêpec, črepôn, črepáča, črepáha, črepúnja, črepnjíčka, črepôvje; v enakem pomenu na zahodu tudi krêp, krépa na Goriškem in v Kobaridu, kar kaže na prisotnost otrditve /č/ > /k/ tudi v slovenščini. Nato poda glagole črépniti, črepetáti, črepkati 'doneti kot lončena posoda pri razbitju'. Nepojasnjeno mu ostane črepinjek, črepinjak 'Quercus sessiliflora'. Iz slovenskega narečnega zaklada navaja štj. besede Tschreppa, tschreppet, tschreppen, tschrepetze, iz kor. Tschreapn, tschreapn, iz fur. crêpe, creps, crepp. Prim. srh. crìjep, crêp, ikavsko čríp, čeríp, mk. čerep, crep, crepka, crepna, blg. čerep, čirep, crep, csl. črěpъ, črěpica; rus. in ukr. čerep, rus. čerepíca, ukr. cerepýcja 'strešna opeka', blr. čerap, pol. czerep (< ukr.), stpol. trzop, češ. střep, stč. trép, strép, glž. črjop, dlž. crop., psl. čerpъ, lit. kiřpti, kerp 'rezati', stpr. kerpetis 'lobanja', ssk. karpapas 'črepinja, lobanja', arm. kařap'n 'lobanja, glava'. Z začetnim s- spada zraven

stvn. scirbi 'črepinja, lončen lonec', nvn. Scherbe in lot. škirpta 'škrbina', škērpele 'iveri'.⁶⁰ Češki etimološki slovar pri besedi střep oz. staročeško třep, v vsebinskem pogledu ne prinaša višje kakovosti kot slovenski razlagi, zato ga posebej ne navajam.⁶¹ Češ., lit. ali ide. vzglasni s- / š- se lahko brez škode opusti ter se za etimološko raziskavo upošteva zgolj korensko jedro *črep-.

Kritična presoja:

Etimološki slovar govori o koščkih razbitine, o razsekanem ali odrezanem. Vsebinska razlaga razloži bistvo raziskovanega pojma, medtem ko geneza in semantika besede ostaja odprta. V sanskrtu beseda karpaṭa pomeni 'krpa, del, odlomek, košček katerekoli stvari, droben, majhen, neznatn, trohica' ter 'star, zakrpan ali del obleke oz. zunanje lupine'.⁶² Beseda črepinja je relikv substratnega korena *črep-, katerega pomen je bil nekdanj širši kot ga poznamo danes. Zrcali se v besedah, katerih sorodstvo je težko zanesljivo določiti. Črepinja kot neposredna tvorjenka pa označuje stvar ali snov, ki je iz celote prešlo v stanje razdrobljenosti oz. razbitosti, torej na manjše delce.

Slika 5: Keramične črepinje

Jasnejši vpogled v razvoj (genezo) besede črepinja odstre obrat (metateza), kot je razvidno iz primerov: *karpaṭa* > *krapaty*, **kerp-* > *krep, *kerpetis* > *krepetis* ter mehčanje fonema /k/ > /č/: *krapaty* > *črapaty*, **krep-* > **črep-*, *krepetis* > *črepetis*, itd. Z upoštevanjem zamenjave (substitucije) [c / č] preko alofona <ts> > [t] ter [p] > [b], ki se je ponekod izvršila, je razviden prehod: **črep-* > **trep-* > **treb-*, ali obratno. Primeri zamenjave so: letališče, dvorišče, trgovišče, Bistrica, prasečina > letališče (češ.), dvorišče (srh.), trgovišče (srb., blg.), Bistrița (rum.), prasetina, ipd. V stari češčini še najdemo črvišče, v novi češčini pa je že nastopil refleks črvišče, poleg tega pa še ekspanzija starega e > ě [je]. Iz prehoda fonema /č/ > /t/ ali obratno je jasno razvidno, da gre pri besedah črepinja, tropina in trebiti za sorodnost in za razvoj iz iste etimološke podlage **treb-*. Beseda črepinja označuje razbit, strt, odlomljen del predmeta ali snovi, ki je bila nedoločljiv in neločljiv del celote, preden je zaradi delovanja zunanje sile prešla iz enovite celote v manjše, običajno dosti manjše delce. Prvotna oblika se je s tem zabrisala do nerazpoznavnosti, uporabnost pa izničila. Podoben pomen imata tudi besedi tropina in trebiti.

Potrebno je izluščiti še semantično povezavo samostalnika črepinja, (pl.) črepinje z drugimi besedami. Na prvi pogled zdi, da glagol trebiti in samostalnik črepinje nimata veliko sorodnosti. Prehod fonema /t/ > /č/ ali obratno, kot v primeru črešnja > trešnja, trpati > črpati, pa ne razkrije le sorodnost teh dveh besed, pač pa odstre celo istorodnost iz besedotvorne osnove treb-. Koren *črep- je le dvojni substitut osnovnega korena *treb-, poleg prehoda (refleksa) /t/ > /č/, je razviden še prehod ustničnega zapornika /b/ > /p/. Iz navedenega lahko upravičeno sklepamo, da je tudi semantika besed izvirajočih iz korenov *treb- in *črep- ista ali vsaj sorodna.

Prvotno je to snov, ki je iz celote z drobljenjem, mletjem, sekanjem, stiskanjem, odstranjevanjem, ipd. prešla na manjše koščke, na delčke snovi. Črepinje torej izvorno pomenijo vsako snov, ki smo jo s trebljenjem s-treb-ili, z-drob-ili, strli, ipd., iz celote v **treb**-inje < **črep**-inje. Tako se z namernim posegom človeka snov s trebljenjem iz prvotne celote razdeli na dobro, uporabno snov, ki je zaželena in na slabo, neuporabno snov, ki jo je potrebno odstraniti. Eden od takih primerov je stiskanje grozdja v preši. Pod pritiskom sile, se iz grozdnih jagod izcedi grozdni sok (uporabna snov), ostanejo pa peclji, luščine oz. ovoj grozdnih jagod in peške (neuporabna snov). Ostanek stiskanja se imenujejo (pl.) tropine. Po definiciji slovarja so tropine ostanek po iztisnjenju tekočine iz plodov, semen: kuhati žganje iz tropin; bučne, sončnične tropine; grozdne, sadne tropine, vinske tropine.⁶³ Beseda (pl) črepinje izhaja iz substituta tropine:

tropine > čropine > črepine

S tem je pojasnjen izvorni pomen samostalnika črepinje ter njen etimološki in semantični razvoj iz glagola trebiti oz. korena *treb-.

ČREVA

Čreva se nahajajo v človeškem in živalskem trebuhu in se delijo na tanko in debelo črevo. Čreva po prostornini, predvsem pa po dolžini zavzemajo daleč največji del trebuha. Čreva so cevasto zavito zložena v trebuhu, zato lahko dosežejo dolžino več metrov. Pri odraslem človeku je skupna dolžina črev okrog 8 m, zavzemajo pa neverjetno površino 400 m². Potem ko se zaužita hrana najprej v želodcu delno razgradi na manjše delce, nato še ne popolnoma razgrajena kaša potuje skozi tanko črevo. Tam se razgradnja nadaljuje, nato pa v procesu vsrkavanja razgrajenih hranilnih snovi, le te preko jeter in krvi potujejo do celic. Ostanki razgrajene hrane in odmrle snovi celic po debelem črevesju potujejo do zadnjika in se tod v obliki iztrebkov izločijo iz telesa.

Navedbe iz obstoječih etimoloških slovarjev:

(slovenski): črevō -ęsa: stcs. črěvo 'maternica, trebuh', stcs. črěva 'drobovje', strus. čerévo, čévevo 'trebuh, maternica, život', češ. střěvo 'črevo'. Psl. *čěrvo je prvotno pomenilo *'kar je odrezano, izrezano (iz živalskega trebuha)'. Na takšen prvotni pomen smemo sklepati zaradi strus. čerevo, kar poleg 'trebuh, maternica' pomeni tudi 'koža iz živalskega trebuha' in zaradi nadaljnje izpeljanke psl. *čěrvьъ 'čevelj', ki predpostavlja izpeljanko iz

besede s pomenom *'odrta koža, usnje'. Pomen '(odrta) koža' navadno temelji na korenu s pomenom 'rezati'; v danem primeru je to ide. *(s)ker- 'rezati', ki se pojavlja še v slv. skórja, črka, črta in sorodnem.⁶⁴

(češki): strěvo: stč. (s)trěvo 'črevo', stsvk. čerěvo 'trebuh', svk. črevo, rus. čerěvo, ukr. čerevo, slv. črévo (gen. –esa, izpeljanka) 'spodnji del trupa, želodec, trebuh', pol. trzewo, stpol. strzewo, glž. órjowo, dlž. crjowo, blg. črevo 'čreva'. Najbližje je nemara lit. skilvis 'želodec'; kakor se tudi beseda črevo vulgarno nekdanj navaja v tem smislu: napolniti črevo. Pri nas je bil s izgubljen, »premaknjen«, l pa oslavljen v r. Sicer pa so te besede nejasne.⁶⁵

Kritična presoja:

Iz etimoloških navedb je razvidno, da je beseda tipično slovanska in se v vseh slovanskih jezikih nanaša na čreva, v širšem pomenu pa tudi na trebuh in druge izpeljanke. Primerjaj še stcs.: čreva, črevo, čreveca (čreca) 'čreva, (kurja) črevca', črjavobasnikъ '(lat. ventre vaticinatur) prerokovanje iz črev', črjavotečenije '(lat. dysenteria) griža (črevesna okužba), črjavъnica '(lat. dysenteria) griža', črjavъnъ '(lat. ventris) trebuh, črevo', črjavъce '(lat. chorda) struna⁶⁶ ter trъbiti '(lat. terere) odpad', trjabiti '(lat. purgare) trebiti, čistiti', trjaba '(lat. negotium) žrtvovanje' in trjabište '(lat. altare, delubrum) svetišče, znamenje'.⁶⁷ Izvor in pomen te besede je treba iskati v nalogi, ki jo ta prebavni organ opravlja. Želodec hrano delno razgradi, stre, zdrobi (s-treb-i) na manjše koščke, na delčke snovi. Z eno besedo lahko rečemo, da gre za proces trebljenja hrane iz celote, v delčke snovi, primerne za celično hrano (glej etimologijo trebiti). Pri iskanju izvora besede čreva, se je treba odmakniti od visoko znanstvenih razlag delovanja prebave, od pojmov molekula in celica, o katerih prednamci niso ničesar vedeli ter se približati človeku, njegovemu dožemanju in razlagam v času pred nekaj 10.000 leti, ko je beseda nastala. V pradžini je človek v stik s črevesjem prihajal praktično vsakič, ko je divjo žival pokončal za hrano. Prva stvar, ki jo je napravil je bila, da je živali razparal trebuh in zavrgel neužitne organe, od katerih so čreva v veliki meri prevladovala. Prej ali slej se je našel nekdo, ki ga ni zanimalo le meso živali, pač pa tudi čreva in njihova vsebina. V razparanih črevih je našel le ostanke predelane, otrebljene hrane, torej enake snovi, ki jo je na gozdnih ali travniških tleh že poznal in verjetno tudi prepoznal, kot živalske iztrebke (glej tropine pri razlagi etimologije trebiti). Že zaradi značilnega vonja iztrebkov mu ni bilo težko povezati enako snov, ki so jo našli v črevih živali in na tleh. Popolnoma naravno je, da je organ trebljenja poimenoval po tem, čemur v telesu služi. Torej del telesa, ki je namenjen trebljenju hrane, se zgovorno in glede na svojo vlogo v telesu, preprosto in več kot jasno imenuje čreva. Med korenoma *črev- in *treb- na prvi pogled ni videti očitne povezave. Prvotno so se čreva iz glagola trebiti, nemara še imenovala treba ali treva (primerjaj ang. throw [θróu] 'vreči, metati, zagnati, odvreči (kožo, o kači); izgubljati (perje, dlako', itd.), vendar je v korenu *treb- pod vplivom betacizma in z zamenjavo (substitucijo) glas t sčasoma prešel v č: /t/ > /č/:

*treb- > treba > trewa > črewa (slk. čreva)

Ostanke nepopolnega prehoda t > č še danes najdemo v češ. strěvo ter v pol. trzewo, strzewo, kar govori za to, da so različice besed črevo, trevo in strevo živele sočasno. V

poljščini in češčini je zanimiv vzglasni s-, kar morda kaže na relikv nekdanje tvorjenke strebo / strevo 'kjer se hrana s-trebi, ostanek s-trebitve'.

Presoditi pa je treba tudi možnost, da čreva izvirajo od tega, kar je izrezano, iztrebljeno, očiščeno, odstranjeno iz telesa ubite živali, tako da ostanejo le užitni in uporabni deli. Ta razlaga ni verjetna, ker imajo drugi organi, ki se iz zaklane živali zavržejo, svoja, prav tako pomenljiva imena. Zakaj se vse zavrženo (celotno drobovje, kopita, rogovje) ne imenuje čreva?

Otrebljena hrana se nahaja le v črevih, katero poznamo pod pojmom iztrebki. Ti se nanašajo na iztrebljene ostanke hrane, skupke porabljene snovi, ki jih žival izvrže iz-trevi, iz-črevi. V tem smislu je treba upoštevati tudi tesno vzročno povezavo med samostalnikoma čreva (*treb-) in trebuh. Janja Širnik v svojem delu navaja tudi izraz ide. *gudóm 'črevesje', mak. góda 'črevesje', ssk. gudá 'črevesje, zadnjik', ki ga je mogoče izpeljati iz ide. *geu 'vezati, zvijati'. Sklepa, da je bila beseda del stare ide. kulture in kot taka precej pogosto v rabi.⁶⁸

TREBUH

Trebuh je del človeškega ali živalskega trupa med nogami in prsnim košem. Zajema želodec, tanko in debelo črevo, ledvice, sečevod, vranico, jetra, žolčnik in trebušno slinavko. Daleč največji del trebuha zavzemata tanko in debelo črevo, zato laično dojemanje glagolnika trebuh meri le na tanko in debelo črevo.

Poenostavljeno gledano, skozi glavni predel trebuha potuje zaužita hrana, ki se v procesih prebave hrane v tankem črevesju razgradi na hranilne snovi, ki preko jeter in krvi potujejo do celic (uporabna snov) in na ostanke razgrajene hrane, ki skozi debelo črevo potuje do zadnjika, od tod pa se v obliki iztrebkov izloči iz telesa (neuporabna snov).

Navedbe iz obstoječih etimoloških slovarjev:

(slovenski): trěbuh: sorodno ali enako je csl. trěbuha, 'drobovje', csl. tribuhъ 'želodec, trebuh', trebuhá, rus. trebúh 'drob, vamp', trybúh 'drob', češ. terboch 'vamp', dlž. tarbuch 'vamp'. *terbúhъ ali *trebúhъ, *trěbúhъ, *tribúhъ so tvorbe iz *těrbrъ ali *trěbrъ, *trěbrъ, *tírbrъ, kar etimološko ni zadovoljivo pojasnjeno. Morda je sorodno lat. strebula, sribula 'meso na kolku žrtvene živali'. Drugo možnost je, da gre za izpeljanke, sorodne z glagolom *terbítì 'trebiti, čistiti' ali terbá 'treba, potreba', vendar zaradi večpomenskosti teh dveh besednih družin (csl. trěba pomeni tudi 'žrtev, žrtveni obred') prvotnega pomena ni enostavno ugotoviti. Morda je potrebno izhajati iz pomena 'drobovina' < *'kar je treba očistiti, otrebiti'.⁶⁹

(češki): terboch: nar.č. břich, stč. teřbuch, svk. terbuch, trebuchi lalok, csl. tribuht 'področje črev in želodca', ukr. trebuh 'drobovje zaklane živali (želodec, čreva)', blg. tírbuh, srh. trbuh, slv. trebuh, nar.pol. in ukr. telbuh (iz pol.?) 'drobovje v trebuhu', pol. trybuh, ukr. tetbušty 'izvreči želodec in čreva iz ubite živali' in dlž. tarbuch 'trebuh'. Možno je, da v ter- leži ostanek stare besede (katere naslednik je lat. uterus 'trebuh, maternica'), ampak za to je premalo dokazov. Beseda je torej vseslovanska, toda malo jasna. Razmišljanje gre lahko tudi v smeri (Grošelj, Slav. revija V-VII.122) lat. strebula gen. -órum meso na bokih žrtvene živali. Lahko pa da je terbuh sprememba besede putnh ali obratno.⁷⁰

Kritična presoja:

Iz etimoloških podatkov je razvidno, da je trebuh tipično slovanska beseda. Največkrat se nanaša na želodec, vamp in čreva. Poglejmo čisto praktično, čemu je trebuh namenjen oz. čemu, tako pri živalih, kot pri človeku služi. Trebuh je področje telesa kjer se nahajajo prebavni organi, t.j. želodec ter tanko in debelo črevo. Gledano od zunaj, trebuh te organe nosi. Daleč največji del trebuha zavzemajo čreva, kjer se hrana trebi. Glavna naloga, ki jo opravlja trebuh ali konkretneje čreva v trebuhu, je trebljenje hrane.

Predel telesa, v katerem se nahajajo čreva, se kot sinonim za čreva imenuje trebuh. Samostalniška tvorjenka trebuh se je razvila iz korena *treb- s pripono -uh, torej iz istega korena kot čreva, le da so se čreva razvila preko betacizma /b/ > /w/ > /v/ in z zamenjavo (substitucijo) /t/ > /č/:

čreva < trewa (treṽa) < treb-a < *treb- > treb-a > treb-uh <trebuh>

Pripona -uh da samostalnikom pogosto slabšalni pomen, kot v primerih: požeruh, stremuh, debeluh, sleduh, oderuh, črnuh, skopuh, itd. Za natančnejšo vsebinsko razlago *črev- > *treb- glej kritično presojo pri pojmu čreva ter primere stcs.: črjavatъ '(lat. ventriosus) trebušast', črjabesъce '(lat. ventriculus) želedoc, trebuh', črjavitъ '(lat. magnum habens ventrem) imeti velik trebuh', črjavonositi '(lat. ventre) zvampan, trebušast', črjavъ '(lat. venter) trebuh' in črjavъnъ '(lat. ventris) trebuh, črevo'.⁷¹

Janja Širnik navaja tudi besedo ide. *udero- 'trebuh', lat. uterus 'trebuh, vamp', ssk. udára- 'trebuh', stpr. weders 'trebuh', lit. védaras 'trebuh, črevesje', let. vėders, gr. óderos (< wóderos). Ta naj bi zaradi precejšnje razširjenosti ide. besede kazala na starost in naj bi bila tvorjena iz *ud 'iz, nad' in *-ero- v prvotnem pomenu 'zunanost, površina trebuha'. Nato navaja ide. *ud^stero/eh₂ 'trebuh', *udero- in druge sorodne različice.⁷² Navedeno ide. besedo *ud^stero oz. *ud^stereh bi bilo v mehčani obliki razumeti kot ud 'nad, od' in tereh > čereh 'črevi, čreveh'. Torej v skupnem pomenu kot tisto kar je nad črevi (čreveh). Zanimiva je tudi grafemska in semantična primerjava nar.sl.v. тѣреbh, тѣрѣbh⁷³ 'trebuh' in ide. tereh ter primerjava ide. tereh in slv. tretí, trebiti, v povezavi s korenem *treb- > trebiti in refleksom *črep- > črepinje.

CEV

Cev je dolga stvar okroglega ali ovalnega premera, ki je lahko narejena iz različnih materialov. Namenjena je za različne uporabe, npr. za pretok tekočine ali plina, če je izdelana iz trdne snovi, pa je lahko uporabna tudi za trajno vgradnjo v gradbeništvo.

Navedbe iz obstoječih etimoloških slovarjev:

(slovenski): cĕv: stcs. cĕvъ 'cev', stč. ciev 'votel trs', stč. cĕv 'tuljava, cevka', češ. cívka Pslovan. *cĕvъ (in *cĕva, nar.ukr. cíva 'tuljava za navijanje niti') je dalje sorodno z nar.lit. šaiva 'košček trsa, ki služi za tuljavo, na katero navijejo nit', lit. šeiva 'tkalski čolniček', let. saiva 'tkalski čolniček, tuljava', vse verjetno iz ide. *sk'ōj-ū(ā) s prvotnim pomenom 'votel trs' (od tod se je lahko razvil pomen 'cev' in 'tuljava za navijanje niti') kar je morda tvorba iz korena *sk(')ej- 'rezati, deliti'.⁷⁴

(češki): céva; stč. cev, ciev, céva, cieva 'trsje, cev'. Dejanski pomen je bil 'cev' (še vedno v vulgarni vzh.češ. serje kot iz cevi (cívkou), če ima kdo drisko = kot če voda teče skozi cev; vzh.svk. dež tako močno lije kot iz škafa (cifki); podobno o toku krvi, solz v poljščini); od tod obstaja podlaga za mor. cevna, svk. cieva, pol. cewa, cewka 'cev, tuljava', glž. cywa, dlž. cewa 'tuljava', rus. cevka, ukr. čiva 'tuljava'. Vse to so starodavne glagolske oblike (kar je razvidno iz dvojine v slovan.) glagoli iz lit. ceviti in káivniti.⁷⁵

Kritična presoja:

Etimološke razlage navajajo podatke, ki kažejo na to, da se apelativ cev nanaša na nekaj podolgovatega in votlega, z okroglim ali ovalnim premerom. V naravi take predmete najdemo redko. Med tuljave spadajo trs, med one narejene s pomočjo človekove dejavnosti pa še omečano vrbovo ali brezovo lubje, očiščeno kost, ipd. Cevi, ki jo je moč najti v naravi so čreva, ki so uporabna šele potem, ko jih človek načrtno očisti. SSKJ pod geslom črevo navaja: »cevast prebavni organ v trebuhu, črevo se je pretrgalo; izprazniti črevo, delati klobase iz prašičjih črev, pot se vleče kot (kurja) čreva«⁷⁶

Kakšno povezavo imajo čreva s cevjo? Za naše starodavne prednike, so bila očiščena čreva verjetno prva široko namensko uporabna cevasta stvar, ki so jo lahko uporabljali za pretakanje vode, hrambo živil in tekočin, za tetivo loka (glej etimologijo čreva in stcs. črjavъse 'tetiva, struna'), za povezovanje in utrditev konstrukcijskih elementov, itd. Ker so bila čreva človeku prvi vsestransko uporaben material s cevasto obliko lahko sklepamo in je razumno, da je cev poimenoval po črevih. Apelativ cev torej izhaja iz samostalnika čreva. Če je kdo v zadregi s tem, ali apelativ cev izhaja iz črev, ali nemara glagolnik čreva iz besede cev, naj pretehta logično sosledje uporabe. Nedvomno samostalnik cev izhaja iz glagolnika čreva, saj so prednamci čreva poimenovali prej (glej etimologijo čreva), preden so iz njih prvič očistili iztrebke in očiščena čreva začeli uporabljati v praktične namene.

Poleg semantične, je tudi grafemska povezava med besedo čreva in cev, z razvojem mehčanja in odpadom fonema /r/ etimološko sorazmerno lahko dokazati. Koren *črev- je z mehčanjem /č/ > /c/ prešel v *crev-. V skupini tvorjenk z začetnim šumnikom so se ohranili: ukr. čiva, nar.lit. šaiva in lit. šeiva, v skupini z začetnim sičnikom pa: psl. cěva, nar.ukr. cíva, češ. céva, stč. in svk. cieva, pol. cewa, glž. cywa in dlž. cewa. Nato je iz oblike [creva], z odpadom (kontrakcijo) fonema /r/ prešla v različico (f) [ceva], ki je poznana v večini slovanskih jezikov. Od tod pa razvoj vodil v odpad izglasnega /a/, iz česar je nastala beseda (m) cev. Fonem /r/ je v slovenščini odpadel v več primerih. Predvsem v gorenjskem narečju je kontrakcija r precej pogost pojav, razviden iz besed: češnja, čevel, čeda, čeva, itd., ki so le okleščena oblika genetsko pravih besed: črešnja, črevel, čreda, čreva, itd. Zadnja dva primera sta značilna za gornjo Gorenjsko. Iz tega je viden prehod še danes sočasno živečih obeh različic: čreva > čeva, v obliko torej, ki je domača tudi v ukrajinsščini. Celoten razvoj refleksa iz čreva > cev je potekal v eni ali v drugi smeri oz. vzporedno v obeh smereh:

*črev- > čreva > creva > cěva > cewa > cevь > cev

ali

*črev- > čreva > čьeva > čeva > cewa > cevь > cev

V hrvaščini pa je substratni <ɾ> ohranjen. Tako najdemo vrtno crijevo, gumeno crijevo, crijevne spojice, itd. Vse kar se nanaša na gumijasto oz. katerokoli gibljivo, lahko pregibno cev, se v hrvaščini značilno imenuje crijevo. Ostale cevi iz trdne snovi pa so poimenovane z besedo cjev, odtod cjevovod.

Sredi 19. stol. se je iz knjižne hrvaščine začel izrinjati stoletja rabljen kakjavski govor, katerega osnova je slovenska, nadomestila pa ga je štokavska ijekavščina (hercegovski govor), katere osnova je srbska. Upoštevajoč te spremembe, je prišlo do sistematičnega preimenovanja starih, pristnih oblik imen v Dalmaciji, Slavoniji in na Hrvaškem, npr.: Belovar, Reka > **Bijelovar**, **Rijeka**, itd. Tako je iz prvotne oblike crevo, prišlo do knjižno preoblikovane besede **crijevo**. Če upoštevamo še v preteklosti izvršeno mehčanje /č/ > /c/, pa uzremo prvotno obliko izraza črevo. Celoten razvoj je potekal takole:

crijevo < crevo < črevo

Ni pa se zanesti na to, da bi beseda cev nujno nastala iz črev po naravni poti jezikovnega razvoja. Verjetnejše je celo, da so prednamci, ko so uvedli novo besedo cev, le to namenoma prilagodili zaradi lažjega razlikovanja in jasnega razumevanja sorodnih, podobno zvenceh besed. Tu je misliti predvsem na izpad glasu /r/, saj besedo [čev] že naravna prilagoditev lažjemu izgovoru sili v obliko izreka [cev].

ČRV

Črv je skupna oznaka za večcelične živali z mehkim, valjastim telesom brez okončin, ki se premikajo s plazenjem. V vsakdanji rabi z besedo črv označujemo predstavnike zelo raznolikih in nesorodnih skupin živali, pa tudi tiste, ki so črvaste oblike samo del svojega življenja (npr. ličinke žuželk). Črvasta oblika telesa se je izkazala za evolucijsko zelo uspešno.

Slika 6: Gmota črvov

Črvi poseljujejo skoraj vse dele sveta, od morskih in sladkovodnih, do kopenskih habitatov. Kopenski črvi so večinoma razkrojevalci, ki pomembno prispevajo h kroženju snovi v ekosistemu. Pomembni so tudi zajedavski črvi (predvsem gliste in trakulje), ki naseljujejo notranjost drugih organizmov in se prehranjujejo z njihovimi tkivi.⁷⁷

Navedbe iz obstoječih etimoloških slovarjev:

(**slovenski**): čřv: stcs. čřvъъ, rus. čěrvъ, češ. červ. Pslovan. *čřvъъ je besedotvorna različica ob *čřmъ (slv. čřm 'črv, prisad na prstu'), ki je enaka z lit. kirmis 'črv, kača', ssk.

křmi-, stir. cruim 'črv'. Polna prevojna stopnja je znana v let. cèrme 'deževnik'. Ide. beseda k^ur-mi- povsod, kjer je ohranjena pomeni 'črv', zato njenega prvotnega pomena ni mogoče ugotoviti. Pslovan. *čърmenъ in *čърvenъ > crven 'rdeč' je izpeljano iz poimenovanja za 'črv' in ne obratno.⁷⁸

(češki): červ: stč. črv, nar.č. čever, červer, stslv. cr'ьvъ, pol. czerw, prej czyrw, glž. čerw, dlž. cerw, svk., ukr. červ, rus. červъ, blr. červej, ide. k^urmi, ssk. krmi, lit. kirmis, prz. kirm, ir. cruim, kymr. pryf. Skrivnostni 'v' v čr'ьvъ je mogoče razložiti z vplivom glagola črviti 'mrgoleti' (glej červiště), ki bi se lahko nanašal na migetanje velikega števila črvov, zelo dobro ustreza.⁷⁹

V sanskrtu najdemo dve različici istega korena za poimenovanje črva in sicer krami in křmi, medtem ko krimņa pomeni imeti črva.⁸⁰

Kritična presoja:

Sodobna znanost pozna preko stotisoč vrst črvov, ki jih je razdelila v številne skupine. Za etimološko raziskavo pa ni pomembna bogata paleta različic teh večceličnih živali, od katerih naši predniki ogromne večine niti poznali niso, pač pa so pomembne le vrste, s katerimi so bili naši davni predniki v pogostem stiku. Te pa so predvsem deževniki, sezonsko pa tudi gosenice in črvi raznih žuželk kot npr.: hišnega molja, sadnega zavijača,

Slika 7: Črv ali knjižno deževnik

muhe, idr. ki napadajo hrano in lesnega črva, ki napada lesne konstrukcije in predmete. Črvi s katerimi je bil pračlovek vsakodnevno v stiku, so največkrat belo peščene, rumenkaste do rožnate barve. Vsi po vrsti imajo podolgovato telo okroglega do ovalnega prereza, z izrazito členjenim zunanjim videzom. Primerjava črvov s črevi slikovito razkrije, da so čreva podobno členjenega

Slika 8: Čreva

videz kot črvi in tudi podobne podolgovate oblike kot deževnik, ki se mu v domači govorici pogosto reče kar črv.

Podobnost med deževnikom in črevi pa je tudi v barvi in mehкости oz. v gibljivosti, a za vzpostavitev etimološke povezave med besedo črv in črevi, je najpomembnejša presenetljiva in jasno vidna podobnost njune kolobarjaste členitve. Primerjaj tudi stcs.: črjavо '(lat. uterus) ličinka', črevo, čreveca (čreca) 'čreva, (kurja) črevca' in črvяvънъ '(lat. ventris) trebuh, črevo'.⁸¹ Sam po sebi je zgovoren tudi izraz črvičiti, kar ne pomeni, da nas po roki, nogi ali na hrbtu najeda ali žre črv, pač pa beseda popolnoma natančno pove, da nas v črevih zvija oz. da tam čutimo bolečine. SSKJ besedo črvičiti pojasnjuje s tole z razlago: »imeti sunkovite bolečine, navadno v trebuhu«. ⁸² Iz razlage, a še bolj iz razumnega sklepanja je razvidno, da je črevičiti substratna beseda katere, razvoj je oblikoval različico črvičiti.

črvičiti < črevičiti < črev- + -ičiti < čreva

Da bi se obratno, črevom prvotno reklo čṛ̌va [čṛ̌gva] in ne čṛ̌va oz. nar.sl. čṛ̌va, tolminsko čṛ̌va⁸³ je precej manj verjetno, je pa mogoče, da gre za knjižno popačen zapis tako kot v primeru meгла, za pravilen slovenski izgovor [mṛ̌gwa / mṛ̌gla].

Primerjava etimološke podobnosti korenov *čřv- 'čřv' in *čřev- 'čřeva' pokaže, da je podstat obeh korenov enaka. Ni ju zajelo niti krajšanje, niti izpad, metateza, ali kakšen drug jezikovni pojav. Edina sprememba, če predvidevamo, da je bil koren *čřev- sprva tvorjen s samoglasnikom /e/ in ne polglasnikom /ь/, je upad (substitucija) /e/ > /ь/, kateri se v sodobnih knjižnih jezikih, razen deloma v ruščini, ukrajinščini, beloruščini in bolgarščini ne piše več s posebnim znakom. Z zapisom vseh polglasnikov oz. fonemov /ь/ in /ь/, bi se koren *čřev- zapisal kot *čřevь-, koren *čřv- pa kot *čřvьь-, brez polglasnikov pa *čřv, kot je danes knjižno pravilen zapis, ne pa tudi izgovor. Zakaj? Samoglasniki so čisto izgovorljivi glasovi, medtem ko soglasniki ne. Ti vedno nastopajo v paru s polglasnikom, npr. /ть/, /ць/, /ль/, itd., razen če soglasniku sledi samoglasnik npr. рець, брегь, гьлава. Beseda čřv se po slovenskih pisnih pravilih zapiše <čřv>, medtem ko grafemsko [čřvь] (upoštevanje polglasnikov), če ne pišemo končnega polglasnika pa [čřv]. V mnogih tujih jezikih se polglasniki pišejo s samoglasniki, npr. ang. plane [plejnь], retrieve [ritraivь], nem. blumen [blumьн], karten [kaťтн], itd. Polglasniki pogosto prehajajo v samoglasnike ali obratno, kot v primeru Mengeš [Menьгьš] > Mengš-a [Menьгьš-a]. Enako je zaslediti tudi pri korenu [*čřevь-] > [*čřvьь-] in [*čřevь-] oz. pisno <*čřev-> > <*čřv-> in <*čřev->.

Potrebno pa je pojasniti še, zakaj se v nekaterih neslovanskih jezikih v besedi čřv namesto [v] pojavlja [m] npr.: kirmis, cěrme, křmi, cruim, k^ur-mi, idr. Čeprav povprečen Slovenec ob primerjavi podobne slovenske in tuje besede, tujo samodejno šteje za imenitnejšo, starejšo, izvirnejšo, pa to ni nujno res. Pregled porazdelitve uporabe teh dveh glasov pokaže, da [v] uporabljajo slovanski jeziki, [m] pa ostali, obrobni jeziki. Toda v osnovi je koren isti:

$$* \begin{Bmatrix} \check{c} \\ k \\ c \end{Bmatrix} \check{r} \check{v} \begin{Bmatrix} v \\ m \end{Bmatrix} \check{v}$$

Zanimivo je, da vsi središčni (slovanski) jeziki uporabljajo glas [v], njim sorodni neslovanski jeziki na severu, zahodu in jugu pa glas [m]. To bi lahko pomenilo le dvoje: da so se v središče prvotno enotnega vseevropskega korena *křm- vrinili Sloveni, kot prišleki iz vzhoda; ali pa kar je verjetnejše, da so obrobje obsežnega slovenskega poselitvenega območja Evrazije, sčasoma začeli najedati tuji jezikovni elementi, ki so soglasniški par [rv] v prvotnem *čřv- / *křv-, prilagodili v sebi lažji izgovor [rm]. V angleščini prvi par nastopa le v eni besedi, drugi pa v preko 200 besedah, v nemščini pa je to razmerje 19 : >500, kar jasno pove, da v teh jezikih »slovanski« [rv] ni ravno blagotvoren element. Velik del prirejenega, prvotno (substratno) slovenskega besedišča, je med temi jeziki ostal soroden, zato jih štejemo za enakotvorne elemente indoevropske (pravilno indoslovenske) skupine, kar pa zna biti napačna predpostavka.

Za izvorno slovenski koren *čřv- govori tudi jasna etimološka sled in semantična sorodnost, tako po globini kot po širini, medtem ko so v obrobnih jezikih izpeljanke

iz *kьrm- večinoma le genetično neme besede, brez bogastva sorodnih vezi in še manj etimoloških povezav. Privlačnost prehoda glasu [v] > [m] pri neslovanskih jezikih kaže tudi ime češke reke Vltave, ki se v večini neslovanskih jezikov piše z <m>, kot npr. lat. Moldavia, Multavia, nem. in nrv. Modlau, špn., prt. in itl. Moldava, mdž. Moldva, idr.⁸⁴

Sicer pa je prehod glasu [v] > [m] ali obratno mogoč tudi v slovenščini, ki je znana po bogatem vejanju besed. Franc Ramovš glede tega razvoja pove: »...*možno si je tudi misliti, da se je radi navedenih razlogov -m izgovarjal sprva kot nazaliran -v*...« in navaja primer ženòum > ženòúuv⁽¹⁾. Poglejmo pa še nekatere druge primere: žrvna > *žrmna⁽²⁾, žrnvi > žrnvi⁽²⁾, gumno > guvno, gubno⁽³⁾, od besed, ki jih je zajel betacizem pa še primere: drobno > dromno⁽⁴⁾, kamra > kambra⁽⁵⁾, mlinci > blinci⁽⁵⁾, mramor > bramor⁽⁵⁾, bandima > bandiba⁽⁶⁾, mezinec > bezinec^{(7)/85} vnogo / vnožina > mnogo / množina.⁸⁶ Za češko besedo žluna 'žolna' pa najdemo tudi substitucijo žluva.⁸⁷

ČERVENA (barva)

Besede červena, črvna, crvena so izpeljanke isto pomenske osnove *červ-. V vseh slovanskih jezikih pomeni rdečo barvo, razen v slovenščini, ki te besede ne pozna več, z redkimi narečnimi izjemami kot npr. črlen, črnel in črnef. Te besede so razložene na koncu poglavja Kritična presoja. Še en primer, ki ga slovenščina nima (več), vsi ostali slovanski jeziki pa ga poznajo je izraz slovo 'beseda'. Pri besedi červen za rdečo barvo, so v slovanskih jezikih le majhna o odstopanja. Tako najdemo: blr. čьrvona, češ., svk. in blg. červena, ukr. červona, mk. in srb. crvena, pol. czerwony in rus. красный.⁸⁸ Zanimivo bi bilo raziskati, kdaj je pri Rusih prišlo do prevzema besede krasnij namesto červen. Da je v ruščini zares prišlo do zamenjave prvotne besede červen v krasnij, ki danes v uporabi prevladuje, kažejo ruske besede červonnyj 'rdeč, cekin, zlatnik', červonetyj 'rdečiti se' in červlennyj 'temno rdeč'.⁸⁹ Vendar pa krasnij in druge izpeljanke iz korena *kras- poleg rdeč, pomenijo še: lepota, barva, barvati, krasiti, zardevati, itd.⁹⁰ Zanimiva je litvanska beseda sarkana 'rdeča', ki kaže na sorodnost z rusko besedo krasnij, oz. njeno žensko obliko krasna. Sarkana je namreč le metatizirana ruska beseda krasana [krasъna] oz. morfem kras: kras-ъna > sark-ana.

V slovaščini v zvezi z rdečo barvo najdemo besede: červeň 'rdeča barva, rdečica', červenaf 'rdeti, zardevati', červenief 'rdeti, rdečiti', červenkastý 'rdečkast' in červený 'rdeč'.⁹¹ Dolnjelužiški jezik pozna naslednje besede nanašajoče se na rdečo barvo: cerwjenis 'rdeča barva', cerwjenity 'rdečiti', cervienosć 'rdečina', cerwjenowaty 'rdečkast', cerwień 'rdeč' itd.⁹² Z rdečo barvo so v češčini povezane besede: červeň 'rdečica, zariplost', červený 'rdeč', červánky 'zarja, zora', červenavý 'rdečkast', červnit 'rdeče barvati, rdečiti', itd.⁹³ V poljščini pa iz rdeče barve izhajajo: czerwien 'rdečilo, rdeča barva', czerwienić się 'rdečiti se, rdeti', czerwoność 'rdečkasta barva', czerwoność 'rdečerepka (ptica)', czerwony 'rdeč', idr.⁹⁴ Vsi navedeni jeziki vključno s slovenščino, poznajo tudi zavajajoče podobne besede črv, červ, červъ, ipd., ki pa nimajo nikakršne zveze s pridevnikom červen 'rdeč', pač pa z besedo črevo. Za podrobnejšo obrazložitev glej poglavje Kritična presoja pri etimologiji besede črv.

Navedbe iz obstoječih etimoloških slovarjev:

(slovenski): črmljèn (Bezljaj): 'rdeč', tudi črljèn; v 16. stol. zherlen (Trubar), zherlèn (Megiser), črmnèl, črnèl, črnjèl (Zilja), čerñoéu (rez.); izvedenka črmlják, čmrnják 'jajčji rumenjак', v 16. st. zhermlak (Dalmatin, Magiser); v 18. st. zhermenjak (Megiser, Gutsman); črmnook, črmnooka (f.), črmnovka, črnovka (riba mandroga, mandroharica) 'Leuciscus rutilus', črnooka (riba) 'Abramis sapa', črnjeuка 'rdeča krava' (zilj.), črmnòlka (ptič rdečec, pogorelček) 'Sylvia phoenicurus', črmnèlec 'vrsta trte'; črljènc 'rdečica', črljèнка (Pasje zelišče, rus. Paslen čerňij) 'Solanum nigrum'. Primerjaj srh. zastarelo črman 'rdeč'; češ. čermák (ptič Taščica) 'Erithacus rubecula'; glž. čork, dlž. cenk 'rumenjак', plb. carmak 'rumenjак', csl. črъmъnъ 'rdeč', črъmъnovati se 'pordečiti se' (> rus. čermyj). Izvedeno iz *črъmъ 'črv' (glej črm), kjer so iz določenih črvov pridobivali rdeče barvilo (Miklošič 33; Schrader, RL² 420; Berneker, I 169). Pri sin. oblikah je prišlo do križanja med prvotnim *črъmъnъ in *črъvľenъ (Ramovš, Hgr. II 96; Skok, ČJKZ V 5).⁹⁵

(češki): červený: stčeš. črvený, červeň, červánky, červenec 'poimenovanje različnih rdečih stvari (npr. bakrenih kovancev, sira, itd.)'. Tako pol. czerwony, ukr. červónij, rus. červonnyj, glž. čerwjeny, dlž. cerwjeny, slv. črljen, srb. in hrv. cr(v)ljen. Črven je deležnik na n od červiti, tj. barvati s červcem 'škrlatom'. Ta nova tvorba je zagotovo močnejša in bolj jasna kot star pridevnik čwъnъ-ь (glej Čermák). Medtem ko je osnovna psl. beseda čwrmъ svojo obliko spremenila v čwrvъ (glej Červ), je na koncu češ. čermyj popolnoma izrinila čwrmъnt. Sprva so bile črvené 'rdeče' tkanine obarvane le s červem 'škrlatom', kmalu pa se je beseda začela uporabljati tudi za druge rdeče stvari, nastale brez posredovanja človeške roke. Červiště, stčeš. črvišče: zaplata jagod, kjer jih je veliko na kupu.⁹⁶ Podobno vendar bolj revno razlago najdete v drugem češkem etimološkem slovarju.⁹⁷

(hrvaški): crven: od psl. *čwrv(j)enъ(jъ) 'rdeč'. Pridevnik glagola *čwrviti (se): blg. červjà 'barvati rdeče', mk. crvi 'rdečiti', hrv. crviti 'barvati, drobiti, kipeti', češ. červiti 'ploditi se, polagati jajca', dlž. cerwiś se 'polagati jajca, rojiti, plaziti', stpol. czerwić się 'ploditi se', strus. čwrviti, čwrviti, červiti 'barvati', rus. červit 'polagati jajca', ukr. čwrvyty 'polagati jajca', blr. čeríc. To je imenski glagol od *čwrvъ.⁹⁸

(slovanski): Navedba, ki jasno razlaga, da beseda črvenъ izhaja iz besede črv se glasi: »Sklepanje o kulturi starih Slovanov na podlagi etimološke razčlenbe določenih slovanskih izrazov je najpreprostejši in najpogostejši način jezikoslovne obravnave. Razvidna etimologija nekaterih izrazov kar kliče po taki razlagi. Tako npr. praslovanski pridevnik *črvenъ 'rdeč', ki se ga navadno razlaga kot pretekli trpni deležnik glagola *čwrviti 'barvati s črvi, rdečiti', kaže na prvotno pridobivanje rdeče barve iz bube košenilke 'Porphyrophora polonica L.'.«⁹⁹

Kritična presoja:

Etimološki slovarji razlagajo pojem črven 'rdeč' iz apelativa črv [čwrvъ]. Češka etimologija je našla izvor besede červený v červu oz. červecu 'škrlatu'. Hrvaška izvaja pojem crven 'rdeč' iz črva [čwrvъa] 'črva', ki ga povezuje z rdečo barvo. Vseslovanska etimologija s težiščem na Poljskem in v Rusiji, pa črvenъ 'rdeč' povezuje z bubo košenilko, iz katere so pridobivali rdečo barvo. Medtem ko Slovenski etimološki slovar pri besedi črv navaja:

»Pslovan. *čьrmenъ in *čьrvenъ > hrv. in srb., criven 'rdeč' je izpeljano iz poimenovanja za črv in ne obratno«. ¹⁰⁰

Za to, da bi lahko potrdili ali ovrgli zgoraj navedene trditve znanstvenikov, jih je potrebno smiselno preveriti iz različnih vidikov. Češka trditev, da ime za rdečo barvo izhaja iz škrlata je precej neverjetna. Zakaj? Ime črvec res pomeni škrlat, toda imenovanje škrlata z besedo črvec je relativno novo. Pomembno je pomniti, da je bila beseda črvec poznana in v uporabi že dolgo preden so začeli pridobivati škrlat. Da je beseda červen, črvec že dolgo v uporabi, dokazuje razširjenost te besede, z le malo različicami po vsem slovanskem svetu.

Škrlat je snov, ki so jo pridobivali že v Minojski kulturi pred cca. 4000 leti, za barvanje tkanin. Pozneje se je izdelava razširila med Feničane in druga ljudstva Sredozemlja. Škrlat je bil izjemno draga, snov za katere pridobitev so potrebovali zelo veliko število morskih polžev škrlatnikov (*Haustellum brandaris*). V odvisnosti od časa namakanja v tej snovi, so tkanine barvali v rumeni, modri, vijolični ali rdeči barvi. Tovrstne dragocene tkanine je lahko kupovala le tanka plast najpremožnejših kupcev.¹⁰¹ Rdečo barvo iz škrlata človek pozna le nekaj tisoč let. Kako pa so Slovenci pred tem imenovali rdečo barvo? Ali ni bil človek že več 10.000-letij pred izumom škrlata v stiku z rdečo barvo? Če je bil, ali je ni potemtakem moral tudi nekako imenovati? S katero besedo je poimenoval rdečico obraza, kri, jagode, rdečino zrelih sadežev, zarjo, itd.? Je slovenski človek res šele ob srečanju s škrlatom, poimenoval rdeče stvari? Blagó barvano s škrlatom je izjemno drago in so si ga lahko privoščili le najbogatejši. Po uradnih razlagah naj v času pridobivanja škrlata, Slovenci še ne bi bili iz IE izoblikovana skupina. Kako razložiti, da je beseda za rdečo barva popolnoma drugačna od ostalih IE jezikov? Poleg ostalega so bili Slovenci od območja pridobivanja škrlata zelo oddaljeni in kar je najpomembnejše, bili naj bi revni poljedelci ali nomadi (Skiti) z naravno menjavo dobrin. Po sredozemskih merilih so bili prav ubogi in spričo tega jim škrlat ni bil dosegljiv. Še verjetnejše pa se zdi, da so ga od blizu videli zelo redki, če sploh kdo? Zdaj pa se postavi vprašanje, zakaj bi neka jezikovna skupina poimenovala rdečo barvo po snovi, ki jim je bila tako po razdalji, kot po ekonomski moči praktično nedosegljiva? Mar ni verjetnejše obratno, da so škrlat poimenovali z besedo, ki so jo že tisočletja rabili za rdečo barvo?

Če škrlat nima nobene vizuelne in semantične zveze s črvi, pa tega ne moremo trditi za bubo košenilko. Medtem ko se samec te vrste preobrazi iz bube v žuželko, pa samica v času parjenja ostane na stopnji ličinke. Temnordeča ličinka se povzpne na vrh gostujoče rastline, kar se zgodi v dneh okrog Janeza Krstnika (24. junija), odtod ljudsko ime zanjo, kri svetega Janeza. Iz ličink košenilke, so že najmanj od srednjega veka naprej po posebnem postopku pridobivali rdeče barvilo, ki je bil eden od glavnih izvoznih izdelkov Poljske. Na višku proizvodnje leta 1534, so samo v Poznańu prodali kar 30.000 l tega barvila. V 16. stol. pa je proizvodnja zamrla zaradi uvoza cenejšega in kvalitetnejšega barvila iz Amerike.¹⁰²

Trditev, da črvena 'rdeča' barva v slovanskih jezikih izhaja iz rdeče bube košenilke, tako imenovane červjec (*Porphyrophora polonica*), je na videz smiselna, v resnici pa popolnoma napačna. Češki etimološki slovar pod pojmom červen, stč. červen pove, da se je to ime

uporabljalo včasih za 6. včasih za 7. mesec in da izvor imena ni povsem jasen. Po eni razlagi naj bi ime izhajalo iz rdečine sadja, ki zori v tem času, po drugi iz rožnate barve črvov, ki v tem obdobju že delajo škodo v sadju. Po mnenju D. Kinskega, pa ime červen 'junij' izhaja iz nabiranja rdečih bub poljskega črveca, ki je potekalo ravno junija in julija.¹⁰³ Nedvomno je ta razlaga pravilna. Zakaj? Zato ker so ljudje imena mesecev največkrat poimenovali po tisti značilnosti, ali po tistem opravilu, kar jim je bilo najpomembnejše in se jih je najbolj dotaknilo. Obiranje bube črveca je bila namreč zaradi velikega povpraševanja zelo donosna gospodarska dejavnost in pomemben dopolnilen vir dohodka za njihovo preživetje. Za tiste kmete, ki so se pečali z nabiranjem bube, gotovo pomembnejša, kot katerokoli drugo opravilo v tem času. Drugi družbeni stanovi, ki so izvajali opravila značilna za svoj stan, so lahko vzporedno uporabljali svoja imena mesecev.

Slika 9: Metulj in ličinka črveca

Zgovorno je, da ime červen za mesec junij uporabljajo prav tisti narodi, ki so se pečali s to dejavnostjo. Izjema so Bolgari, ki so verjetno to ime prevzeli v času, ko so se ustalili v Ukrajini, kar bi kazalo na to, da so to barvilo pridobivali že vsaj v 7. stoletju. Trije narodi Poljaki, Ukrajinci in Belorusi, pri katerih je bilo obiranje bube najbolj razširjeno, edini uporabljajo posebno ime za to bubo in sicer červjec / червецъ / červek, junij imenujejo červ-jec / červ-ень / черв-ень, črva pa červ / červ-jak / чарв-jak. Ime za rdečo barvo pa pri vseh treh nekoliko odstopa in sicer: červ-оны / červ-onij / чьрв-оны.¹⁰⁴ Če bi bila za poimenovanje črvene barve edina tehtna etimološka sled buba červjec (Porphyrphora polonica), potem bi se lahko sprijaznili s to razlago, ker boljše pač ne bi imeli. Toda zakaj besedo červen najdemo v vseh slovanskih jezikih, tudi pri tistih, ki z obiranjem rdeče bube niso imeli nobenega stika, niti si njihovi kmetje niso mogli privoščiti nakupa blaga, barvanega z dragim rdečim barvilom? Nove besede povezane s tehnično ali kako drugo dejavnostjo, ki jo jezik dotlej ni poznal, narod največkrat prevzame iz tistega jezika, ki je novo besedo prvi iznašel. Pri zahodnih, neslovanskih narodih, ki so bili glavni kupec »barve iz črva«, ne najdemo nikakršne sledi besede červec za rdečo barvo? Če že niso prevzeli nove slovenske besede v izvorni obliki tscherwetz, bi pa zaradi pojava

nove besede, ki jo v svojem jeziku še niso poznali bilo naravno, da bi jo vsaj prevedli v nemščino z »wurm Farbe«, kot so prevajali številne druge slovenske besede, katerih pomen se je dal prevesti.

Dejstvo pa je, da na zahodu barvo iz črveca niso prevedli v »wurm Farbe«, pač pa so ohranili že stoletja uporabljana imena npr.: rot, red, rood, rōd, rouge, itd. Kaj je Slovenom dalo tako močno vzpodbudo, da so bili pripravljeni prevzeti morfem črv za rdečo barvo? Čudno je tudi, da bi vsi Slovenci prevzeli to ime, ne pa le tisti, ki so se z dejavnostjo pridobivanja barve iz črveca zares ukvarjali. Bistveno za genezo črvene barve je tudi to, da je pridobivanje rdečega barvila iz bube sorazmerno mlado. Kam pa je izginila sled prej tisočletja rabljene besede za rdečo barvo? Je črvec tako temeljito opravil z njo, da ni pustila niti delčka jezikovne sledi? Neverjetno. Preden obrazložim pravi izvor imena črvene barve, pogledimo še slovenske, skoraj že zabrisane ostanke.

Besedo črmljen 'rdečkast', ki se pojavlja v mnogih, tudi tujih navedbah kot slovenska beseda, je potrebno jemati z veliko zadržanostjo. Slovenska narečja poznajo besede kot npr.: črñeal̨ in črñéle na Ziljskem in v Rožu, črñéle v Benečiji, črl'en v Beli Krajini,¹⁰⁵ črlen in crlen v Medmurju in pri drugih panonskih Slovencih,¹⁰⁶ vse v pomenu 'rdeč'. Pleteršnik iz drugih virov navaja: črljèn, črlen (kjk), črmljen, črnef in črmnel, vse v pomenu 'rdeč, rdečkast'.¹⁰⁷ Pri slednjih navedbah je potrebno najprej narediti nekoliko reda. Zapisan soglasniški par <lj> je potrebno razumeti kot posledico vročičnega panslavizma, ko so celo lastna imena Metelko, Split, idr., nekateri najbolj pregreti panslavisti pisali kot Meteljko, Spljit itd. Pa je zapisana oblika, čeprav knjižna, tudi pravilna? Če izločimo še vsiljen (protetični) /m/, dobimo pravilne oblike črlen, črnef in črmnel. To so bogato preoblikovani ostanki substrata črven 'rdeč', katerega slovenska oblika je enaka zahodnoslovanskim jezikom in bolgarščini, ne pa tudi med te jezike vrinjeni srbščini. Da obravnavane besede ne dajejo vtisa prav velike sorodnosti z besedo črven je res, toda raziskava pokaže, da ne gre le za sorodnost, pač pa za korenisko enakost. Pa pogledimo zakaj? Izraz črnef je potrebno brati kot [črñeu] oz. [črñew], tako kot v primeru gorenjskega in koroškega švapanja (tudi poljska, sorbska, ukrajinska in narečna bolgarska značilnost) v besedah: šva, devats, gvava, namesto refleksov: šla, delat̨, glava, itd. Če drugi zlog v besedi črnef obrnemo, dobimo izvorno obliko, dobimo besedo iz časov preden ga je popačila metateza. Razvoj je potekal:

črven [črñven] > [črñuɛn] [črñwɛn] > [črñnew] črnef

Pri izrazu črlen pa je prišlo le do spremembe (substitucije) prvotnega /v/ preko /u/ in /w/ > /l/. Tako je šla prvotna beseda iz:

črven [črñven] > [črñuɛn] > [črñwɛn] > [črñlen] črlen

Iz tega primera je razviden prehod nazalnega u > l ravno v obratni smeri, kot je nestrokovno sprejeta dogma v jezikoslovju.¹⁰⁸ Lahko bi celo dokazal, da je substrat šva starejši od njegovega substituta šla. Najmanj pa to, da je vzporeden obstoj in raba obeh glasov, [ɫ] /w/ in /l/, v številnih besedah neizpodbitno dejstvo. Ta in druge jezikovne spremembe naj bi se po »strokovnih« razlagah dogajale usklajeno, pod pritiskom bogve kakšne sile skoraj zapovedano. Posledice, ki naj bi skazile nekdanj enoten »praslovanski« jezik, naj bi bilo domala hkrati zaznati daleč narazen po slovanskem svetu. Slovenski jezikoslovci so

opravičevali čarovniško izganjanje švapanja iz slovenskega jezika z utemeljitvijo, da gre za grdo popačenko, ki se je razvila iz prvotnega /l/ ter na tej podlagi delali silo slovenskemu jeziku. Pravi razvoj pa je bil ravno obraten:

$$u > \text{u} > w > \text{l} > \text{l}$$

Ker v slovanskih jezikih pred črveno ni sledu o besedah za rdečo barvo, je upravičeno sklepati, da beseda črvena izvira iz najzgodnejših časov jezikovnega razvoja. To pa je tisočletja pred tem, ko so rdeče bube začele zanimati prve ljudi in še dlje od takrat, ko so iznašli ustrezen postopek, po katerem so lahko izdelovali rdeče barvilo. Geneza rdeče barve je namreč bistveno mlajša od črvene. Za vsebinsko razlago glej etimologijo Rudeča (barva).¹⁰⁹ Kako daleč nazaj se je potrebno premakniti? V čase, ko se je človek prvič začel pogosto srečevati z rdečo barvo in mu je hkrati zbudila tolikšno zanimanje, da jo je poimenoval oz. ji namenil posebno besedo. Kdaj pa je bilo to? Na samem začetku razvoja jezika pred več 10.000-letji. Kje se je pračlovek najpogosteje srečeval z rdečo barvo? Z rdečo barvo se je srečeval že od samih začetkov svojega obstoja, pogosteje kot s katerokoli drugo barvo, od rojstva do smrti. Vsak porod je bil rdeč od krvi. Pri vsakem zakolu ali pokončanju živali, bodisi za hrano, bodisi za namene obreda, se je srečeval z veliko količino rdeče krvi. Še danes poznamo plemena, ki se po obrazu in telesu krasijo s krvjo.

V medplemenskimi spopadih ali vojnah je bilo bojno polje pogosto vse rdeče od krvi. Vprašajmo se, ali je katerakoli druga barva tako močno zaznamovala človekovo preživetje, kot prav rdeča barva krvi? Ni je. In kaj je bolj razumnega kot to, da so prednamci rdečo barvo poimenovali po tisti rdeči snovi, s katero so najpogosteje prihajali v stik že od pradavnine? Poimenovanje rdeče barve po krvi, je bilo prednamcem nekaj samo po sebi umevnega, zato so tisto, kar je bilo podobno barvi krvi imenovali krveno. Kako pa je prišlo do spremembe besede krvna > črvena? Z razvojem glasu /k/ > /č/ > /c/, tako kot v primeru razvoja istokorenskih besed: pek > peč > pec-ivo (češ. peč-ivo), iz podstave *pek-. Zaradi mehčanja nimamo pekilni niti pečilni prašek, pač pa pecilni prašek, ipd. Enako razvojno pot je ubrala tudi prvotna krvna barva. Preko refleksa /č/ je prešla v spremembo: [кѣръвена] > [čъръвена] oz. [čerъвена], kar bi bilo knjižno zapisano kot črvena, črvena. V redkih primerih je mehčanje naredilo še en korak in sicer čъръвена > съръвена. Celotna razvojna pot je naslednja:

$$*kr- / *кѣр- > [kъri] > [кървена] > [čървена] > [сървена]$$

Ostanke poimenovanja rdečih stvari s korenem *kerv- namesto s *červ- najdemo v imenu rastline Krvavnik, tudi Krvavec (*Sanguisorba officinalis*), krevní kámen ali tudi krevl (hematit),¹¹⁰ krvavec (hematit),¹¹¹ pol. krwica 'obredno barvilo iz hematita',¹¹² krvávi mléčnik (*chelidonium majus*), ali po enem od ljudskih imen tudi rdeči mleček, po rumeni do rdeči barvi izcednega mlečka te rastline, idr. Iz zgornje razlage je razvidno, da kri in krvna barva nimata le skupnega korena, pač pa je jasno tudi to, da je kri starejša, substratna beseda, krvna barva pa njena mlajša tvorjenka.

Seznam kratic:

ang.	angleško	nvn.	novovisokonemško
blg.	bolgarsko	plb.	polabsko
alb.	albansko	pol.	poljsko
blg.	bolgarsko	prkm.	prekmursko
blr.	belorusko	prt.	portugalsko
bsk.	baskovsko	prz.	perzijsko
csl.	cerkvenoslovensko	psl.	praslovensko
čak.	čakavsko	rez.	rezjansko n.
češ.	češko	rum.	romunsko
dlž.	dolnjelužiško	rus.	rusko
est.	estonsko	slv.	slovensko
fin.	finsko	slk.	slovensko knjižno
fr.	francosko	srb.	srbsko
fur.	furlansko n. (slv. relik)	srh.	srbohrvaško
glž.	gornjelužiško	srir.	srednjeirsko
gr.	grško	ssk.	sanskrt
grz.	gruzinsko	stcs.	starocerkvenoslovensko
hrv.	hrvaško	stč.	staročeško
ide.	indoevropsko	stir.	staroirsko
ir.	irsko	stpol.	staropoljsko
itl.	italijansko	stnrd.	staronordijsko
kor.	koroško n.	stpr.	staroprusko
kymr.	kimersko	strus.	starorusko
lat.	latinsko	stslv.	staroslovesnko
let.	latvijsko	stsvk.	staroslovaško
lit.	litovsko	stvn.	starovisokonemško
lot.	lotijsko	svk.	slovaško
mdž.	madžarsko	špn.	špansko
mk.	makedonsko	švd.	švedsko
mor.	moravsko	štj.	štajersko n.
nar.č.	narečno češko	tr.	turško
nar.lit.	narečno litovsko	ukr.	ukrajinsko
nar.pol.	narečno litovsko	ven.	venetsko
nar.slv.	narečno slovensko	vlž.	valižansko
nar.ukr.	narečno ukrajinsko	vzh.čš.	vzhodno češko
nem.	nemško	vzh.svk.	vzhodno slovaško
nrv.	norveško		

Opombe

1. Snoj Marko, Slovenski etimološki slovar, Modrijan, Lublana 2003, 779.
2. Bezlaj France, Etimološki slovar slovenskega jezika, 4. knjiga Š-Ž, Založba ZRC, Lublana 2005, 217.
3. Machek Václav, Etymologický slovník jazyka českého, ČS akademie věd, Praha 1957, 657.
4. ZRC SAZU in avtorji, Slovar slovenskega knjižnega jezika, elektronska izdaja ver. 1.0, DZS.
5. ZRC SAZU in avtorji, Slovar slovenskega knjižnega jezika, elektronska izdaja ver. 1.0, DZS.
6. ZRC SAZU in avtorji, Slovar slovenskega knjižnega jezika, elektronska izdaja ver. 1.0, DZS.
7. Snoj Marko, Slovenski etimološki slovar, Modrijan, Lublana 2003, 125.
8. Grad, Šerlj, Vitorovič, Angleško-slovenski slovar, elektronska izdaja ver. 1.0, DZS.
9. Novak Vilko, Slovar stare knjižne prekmurščine, Založba ZRC, Lublana 2006, 557.
10. Miklošič Fran, Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, Braumueller, Dunaj 1865, 984 in 1029.
11. Williams Monier, A Sanskrit-English dictionary, The Bhaktivedanta Book, Chennai-Indija 2002, 450-1.
12. ZRC SAZU in avtorji, Slovar slovenskega knjižnega jezika, elektronska izdaja ver. 1.0, DZS.
13. Perdih Anton, "Novi vidiki preteklosti", Zbornik 10. mednarodne konference - Izvor Evropejcev, Jutro, Lublana 2012, 5-11.
14. Google translate, vpogled april 2013, <http://translate.google.com>.
15. Clauson Gerard, An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, Oxford University press, Oxford 1972, V (predgovor).
16. Google translate, vpogled april 2013, <http://translate.google.com>.
17. "Turški jeziki", Wikipedija, vpogled maj 2013, http://sl.wikipedia.org/wiki/Turški_jeziki.
18. "Uyghur people", Wikipedia, vpogled maj 2013, http://en.wikipedia.org/wiki/Uyghur_people.
19. "Uyghur language", Wikipedia, vpogled maj 2013, http://en.wikipedia.org/wiki/Uyghur_language.
20. Clauson Gerard, An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, Oxford University press, Oxford 1972, 533-54.
21. Miklošič Fran, Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, Braumueller, Dunaj 1865, 990.
22. Miklošič Fran, Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, Braumueller, Dunaj 1865, 985, 1008, 986, 986 in 1012.
23. Miklošič Fran, Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, Braumueller, Dunaj 1865, 986.
24. Miklošič Fran, Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, Braumueller, Dunaj 1865, 1024 in 1012.
25. Dokler Anton, Grško-slovenski slovar, Cankarjeva založba, Lublana 1999, 765.
26. Miklošič Fran, Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, Braumueller, Dunaj 1865, 1016, 1029 in 994.
27. "Uyghur Latin alphabet", Wikipedia, vpogled maj 2013, http://en.wikipedia.org/wiki/Uyghur_Latin_Yëziqi.
28. "Uyghur Genetics: Abstracts and Summaries", Khazaria.com, vpogled april 2013, <http://www.khazaria.com/genetics/uygurs.html>.
29. "Genetic Landscape of Eurasia and 'Admixture' in Uyghurs", National Center for Biotechnology Information, vpogled maj 2013, <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2790568>.
30. Snoj Marko, Slovenski etimološki slovar, Modrijan, Lublana 2003, 785.
31. Miklošič Fran, Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, Braumueller, Dunaj 1865, 986 in 1012.
32. Novak Vilko, Slovar stare knjižne prekmurščine, Založba ZRC, Lublana 2006, 763.
33. Debenjak Doris, Božidar in Primož, Nemško-slovenski slovar, elektronska izdaja ver. 1.0, DZS.
34. "Stiskalnica za olje", Jezik in slovstvo, vpogled marec 2013, http://www.jezikinslovstvo.com/ff_arhiv/lat2/041/44c05.htm.
35. Debenjak Doris, Božidar in Primož, Nemško-slovenski slovar, elektronska izdaja ver. 1.0, DZS.
36. Miklošič Fran, Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, Braumueller, Dunaj 1865, 986 in 999.
37. Snoj Marko, Slovenski etimološki slovar, Modrijan, Lublana 2003, 779.

38. Miklošič Fran, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Braumueller, Dunaj 1865, 958.
39. "Tuareg people", Wikipedia, vpogled maj 2013, http://en.wikipedia.org/wiki/Tuareg_people.
40. "Tuaregi", Wikipedija, vpogled maj 2013, <http://sl.wikipedia.org/wiki/Tuaregi>.
41. "Berber people", Wikipedia, vpogled maj 2013, http://en.wikipedia.org/wiki/Berber_people.
42. "Tuareg people: Genetics", Wikipedia, vpogled maj 2013, http://en.wikipedia.org/wiki/Tuareg_people#Genetics.
43. "Berber people", Wikipedia, vpogled maj 2013, http://en.wikipedia.org/wiki/Berber_people.
44. "Y-DNA haplogroups by populations of North Africa", Wikipedia, vpogled maj 2013, http://en.wikipedia.org/wiki/Y-DNA_haplogroups_by_populations_of_North_Africa_maj_2013.
45. "Tuareg people: Genetics", Wikipedia, vpogled maj 2013, http://en.wikipedia.org/wiki/Tuareg_people#Genetics.
46. "Human Y chromosome haplogroup R-V88", *European Journal of Human Genetics*, vpogled maj 2013, http://www.nature.com/ejhg/journal/v18/n7/fig_tab/ejhg2009231t1.html#figure-title.
47. "First Genetic Insight into Libyan Tuaregs", *Annals of Human Genetics*, vpogled maj 2013, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1469-1809.2009.00526.x/pdf>.
48. "Human Y chromosome haplogroup R-V88", *European Journal of Human Genetics*, vpogled maj 2013, <http://www.nature.com/ejhg/journal/v18/n7/full/ejhg2009231a.html>.
49. "Deep into the roots of the Libyan Tuareg: A genetic survey of their paternal heritage", *American Journal of Physical Anthropology*, 118-24, vpogled maj 2013, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/ajpa.21473/abstract>.
50. Perdih Anton, "Novi vidiki preteklosti", Zbornik 10. mednarodne konference - Izvor Evropejcev, Jutro, Ljubljana 2012, 10-11.
51. Mitrović Moreno, "Onomastic structures", Zbornik 7. mednarodne konference - Izvor Evropejcev, Jutro, Ljubljana 2009, 13-26.
52. ZRC SAZU in avtorji, *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, elektronska izdaja ver. 1.0, DZS.
53. Novak Vilko, *Slovar stare knjižne prekmurščine*, Založba ZRC, Ljubljana 2006, 775.
54. Miklošič Fran, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Braumueller, Dunaj 1865, 994, 1016 in 1029.
55. Razpet Marko, *Kako se reče po cerkljansko*, Založništvo jutro, Ljubljana 2006, 53.
56. Grad Anton in Leeming Henry, *Slovensko-angleški slovar*, elektronska izdaja vez. 1.0, DZS.
57. Debenjak Doris, Božidar in Primož, *Slovensko-nemški slovar*, elektronska oblika ver. 1.0, DZS.
58. Google translate, vpogled februar 2013, <http://translate.google.com>.
59. Snaj Marko, *Slovenski etimološki slovar*, Modrijan, Ljubljana 2003, 90.
60. Bezljaj France, *Etimološki slovar slovenskega jezika*, 1. knjiga A-J, Mladinska knjiga, Ljubljana 1977, 87.
61. Machek Václav, *Etymologický slovník jazyka českého*, ČS akademie věd, Praha 1957, 586.
62. Williams Monier, *A Sanskrit-English dictionary*, The Bhaktivedanta Book, Chennai-Indija 2002, 258.
63. ZRC SAZU in avtorji, *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, elektronska izdaja ver. 1.0, DZS.
64. Snaj Marko, *Slovenski etimološki slovar*, Modrijan, Ljubljana 2003, 91.
65. Machek Václav, *Etymologický slovník jazyka českého*, ČS akademie věd, Praha 1957, 587.
66. Miklošič Fran, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Braumueller, Dunaj 1865, 1123 in 1124.
67. Miklošič Fran, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Braumueller, Dunaj 1865, 994, 1008 in 1010.
68. Širnik Janja, "Etimološka razlaga besed za notranje organe trebušne votline in prsnega koša z indoevropsko rekonstrukcijo in sorodnimi ustreznici", *Diplomsko delo*, Filozofska fakulteta, Ljubljana 2005, 25.
69. Snaj Marko, *Slovenski etimološki slovar*, Modrijan, Ljubljana 2003, 780.
70. Machek Václav, *Etymologický slovník jazyka českého*, ČS akademie věd, Praha 1957, 641.
71. Miklošič Fran, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Braumueller, Dunaj 1865, 1123-24.

72. Širnik Janja, "Etimološka razlaga besed za notranje organe trebušne votline in prsnega koša z indoevropsko rekonstrukcijo in sorodnimi ustreznici", Diplomsko delo, Filozofska fakulteta, Ljubljana 2005, 23.
73. Razpet Marko, Kako se reče po cerkljansko, Založništvo jutro, Ljubljana 2006, 105.
74. Snoj Marko, Slovenski etimološki slovar, Modrijan, Ljubljana 2003, 72.
75. Machek Václav, Etymologický slovník jazyka českého, ČS akademie věd, Praha 1957, 84.
76. ZRC SAZU in avtorji, Slovar slovenskega knjižnega jezika, elektronska izdaja ver. 1.0, DZS.
77. "Črv", Wikipedija, vpogled februar 2013, <http://sl.wikipedia.org/wiki/Črv>.
78. Snoj Marko, Slovenski etimološki slovar, Modrijan, Ljubljana 2003, 92.
79. Machek Václav, Etymologický slovník jazyka českého, ČS akademie věd, Praha 1957, 99.
80. Williams Monier, A Sanskrit-English dictionary, The Bhaktivedanta Book, Chennai-Indija 2002, 320.
81. Miklošič Fran, Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, Braumueller, Dunaj 1865, 1123-24.
82. ZRC SAZU in avtorji, Slovar slovenskega knjižnega jezika, elektronska izdaja ver. 1.0, DZS.
83. Perdih Anton, Pojasnilo tolminskega izgovora besed črjva in mǫgla, e-pošta avtorju, 29. 4. 2013.
84. "Latin names of rivers", Answers, vpogled marec 2013, <http://www.answers.com/topic/latin-names-of-rivers>.
85. Ramovš Franc, Historična gramatika slovenskega jezika II – Konzonantizem, Učiteljska tiskarna Ljubljana 1924, str 126⁽¹⁾, 98⁽²⁾, 57⁽³⁾, 183⁽⁴⁾, 188⁽⁵⁾, 152⁽⁶⁾, 97⁽⁷⁾
86. Dajnko Peter, Abecedna knjižica, Knigarna Alojz Wajcinger, Radgona 1824, 19.
87. Machek Václav, Etymologický slovník jazyka českého, ČS akademie věd, Praha 1957, 729.
88. Google translate, vpogled marec 2013, <http://translate.google.com>.
89. Vodnik France, Rusko-slovenski slovar, DZS, Ljubljana 2005, 943.
90. Vodnik France, Rusko-slovenski slovar, DZS, Ljubljana 2005, 320.
91. Smolej Viktor, Slovaško-slovenski slovar, DZS, Ljubljana 1976, 36
92. Starosta Manfred, Dolnosorbsko-nimski slovník, Domowina, Budyšin 1999, 91-2.
93. Škerlj Ružena, Češko-slovenski slovar, DZS, Ljubljana 1981, 48.
94. Vodnik France, Poljsko-slovenski slovar, DZS, Ljubljana 1977, 91-2.
95. Bezljaj France, Etimološki slovar slovenskega jezika, 1. knjiga A-J, Mladinska knjiga, Ljubljana 1977, 89.
96. Machek Václav, Etymologický slovník jazyka českého, ČS akademie věd, Praha 1957, 99.
97. Rejzek Jiří, Český etymologický slovník, LEDA, Praha 2001, 115.
98. Gluhak Alemko, Hrvatski etimološki rječnik, August Cesarec, Zagreb 1993, 168-9.
99. Popowska-Taborska Hanna, Zgodnja zgodovina Slovanov v luči njihovega jezika, ZRC SAZU, Ljubljana 2005, 129.
100. Snoj Marko, Slovenski etimološki slovar, Modrijan, Ljubljana 2003, 92.
101. "Škrlat", Wikipedija, vpogled april 2013, <http://sl.wikipedia.org/wiki/Škrlat>.
102. "Polish cochineal", Wikipedia, vpogled marec 2013, http://en.wikipedia.org/wiki/Polish_cochineal.
103. Machek Václav, Etymologický slovník jazyka českého, ČS akademie věd, Praha 1957, 99
104. "Polish cochineal", Wikipedia, vpogled marec 2013, http://en.wikipedia.org/wiki/Polish_cochineal.
105. Škofic Jožica, Narečno besedje v Pleteršnikovem slovarju in gradivu za sla, ZRC SAZU, 270.
106. Valjavec Matija, Narodne pripovedke skupio u i oko Varaždina, Josip pl. Platzer, Varaždin 1858, 255, 293 in 312.
107. Škofic Jožica, Narečno besedje v Pleteršnikovem slovarju in gradivu za sla, ZRC SAZU, 270.
108. Ramovš Franc, Historična gramatika slovenskega jezika II – Konzonantizem, Učiteljska tiskarna Ljubljana 1924, str 2, 52.
109. Hrovat Marko, "Etimologija besed ruda, rudeča (barva), ruj", prispevek predstavljen na 11. Mednarodni konferenci Izvor Evropejcev, Ljubljana, Slovenija 31.5.2013.
110. Machek Václav, Etymologický slovník jazyka českého, ČS akademie věd, Praha 1957, 292.

111. "Seznam mineralov v Sloveniji", Wikipedija, vpogled april 2013, http://sl.wikipedia.org/wiki/Seznam_mineralov_v_Sloveniji.
112. "Świętokrzyskie region: Archeological Picnic - Rydno", Inter-school Branch of PTTK in Starachowice, 9, vpogled april 2013, http://mcamedia.pl/wp-content/uploads/co-gdzie-kiedy_sklad_60_POL_ang2.pdf.

Povzetek

Ta prispevek je značilen primer kako sprva nameravana razlaga enega pojma, s temeljitim raziskovanjem zaobjame še druge, sorodne ali soodvisne, z osnovnim pojmom povezane besede. Tako so poleg etimološke raziskave besede červena, nastale še razlage besed črepinje, trebiti, trebuh, čreva, cev, črv, trn, turn, Turki, tretji, drobiti, drobtine, tropine, torba, Tuaregi, tovoriti, itd.. Izkaže se namreč, da so prednamci oblikovali besede z zvrhano mero zdravega razuma, izhajajoč iz podobnosti s kako drugo stvarjo, snovjo ali pojmom. V ta namen so uporabili obstoječe besede, ki so jih za jasno razlikovanje od osnovne besede nekoliko prilagodili. Tako beseda črepinje, ki označujejo razbito oz. na manjše delce razlomljeno prvotno snov, izhaja iz izraza iztrebek oz. iz glagola trebiti. Čreva so pri živalih in človeku organ, kjer se odvija proces trebljenja, torej predelave hrane na manjše delce ter vsrkavanja hranilnih snovi. Preostanek hranljivih snovi, ki jih telo ne porabi, se kot iztrebki odlagajo v debelem črevesju in se izločijo skozi zadnjik. Čreva zavzemajo daleč največji del trebušne votline, po katerih so prednamci razumljivo preprosto poimenovali trebuh. Čreva so bila zelo uporabna snov v različne namene in so še danes. Med drugim so bila verjetno prva cevasta snov, ki jo je uporabil človek, zato iz besede čreva izhaja tudi mlajša beseda cev. Glede na podobno kolobarjasto obliko črev in črvov, so prvotni jezikovni geniji poimenovali črva po črevih in ne obratno, kar je jasno iz predhodno etimološko obdelanih besed. Nasprotno kot bi pričakovali in kot trdijo vodilni jezikoslovci, pa červena barva ni poimenovana po črvih (*Porphyrphora polonica*) iz katerih so še v 16. stol. izdelovali rdeče barvilo, pač pa po rdeči barvi krvi, ki se je sprva imenovala k̑rgvena, sčasoma pa se je izreka omehčala v č̑rgvena. Etimološke raziskave v evro-azijskem prostoru se premalo opirajo na slovanske jezike, še posebno na slovenščino kot na jezik, ki se kaže kot najpristnejši ostanek nekdanj večinskega vseevropskega jezika. Tej odrinjenosti na rob, pa so sorazmerni tudi rezultati etimološke znanosti.